

Att stöda familjer i skilsmässa genom att minska riskfaktorer och stärka skyddsfaktorer

En litteraturstudie

Janelle Byggmästar och Sara Arvola

Examensarbete

Socionom

2018

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Det sociala området
Identifikationsnummer:	
Författare:	Janelle Byggmästar & Sara Arvola
Arbetets namn:	Att stöda familjer i skilsmässa genom att minska riskfaktorer och stärka skyddsfaktorer - en litteraturstudie
Handledare (Arcada):	Åsa Rosengren
Uppdragsgivare:	Raseborgs stad
<p>Sammandrag:</p> <p>Antalet skilsmässor har stadigt ökat under många år i Finland och berör en stor del av befolkningen, både vuxna och barn. Detta examensarbete handlar om hur man inom familjearbetet kan stöda familjer som går igenom en skilsmässa. Det är ett beställningsarbete av Raseborg stad och ingår i det nationella projektet LAPE (Program för utveckling av barn- och familjetjänster). Syftet med arbetet är att öka kunskapen inom familjearbete om risk- och skyddsfaktorer hos familjer som genomgått en skilsmässa så att de kan stöda familjer till en positiv utveckling och en trygg vardag. Frågeställningarna är <i>vilka är vanliga risk- och skyddsfaktorer hos familjer som genomgått en skilsmässa? Hur kan professionella, inom familjearbete, stöda dessa familjer genom att arbeta för att minska riskfaktorerna och stärka skyddsfaktorerna?</i> Som bakgrund för arbetet redogörs för skilsmässor i Finland, familjearbete samt risk- och skyddsfaktorer. Tidigare forskning berör hur barn påverkas av en skilsmässa, föräldraskapet efter en skilsmässa och vikten av tidigt stöd. Teoretiska referensramen i arbetet är ett tillräckligt bra föräldraskap, ett socialpedagogiskt förhållningssätt och utvärdering av familjens servicebehov. Metoden som används i arbetet är en allmän litteraturstudie och inkluderar 18 vetenskapliga artiklar. Resultatet visar att vanliga riskfaktorer är konflikter, ensamförsörjarskap, föräldrarnas försämrade känslomässiga stöd och dåliga anpassningsförmåga samt en ostabil hemmiljö. Skyddsfaktorer som framkommer är föräldrarnas goda kommunikation och samarbetsförmåga, ett gott föräldraskap, en trygg anknytning och en god relation mellan barnet och förälder samt stabila rutiner. Resultatet för den andra frågeställningen visar att stöd för relationen mellan föräldrarna ska sträva efter att föräldrarna uppnår ett samarbetsföräldraskap, till exempel genom medling eller annat samtalsstöd. Referensstödgrupper kan även vara en relevant stödform för föräldrarna. För att stöda relationen mellan barn och förälder ska den professionella se till att barnet kan umgås och kommunicera med båda föräldrar samt stöda föräldrarnas sensitivitet, fostringsförmåga och förmåga till reflektion. Stöd i vardagens struktur ska handla om att erbjuda både konkret och resursförstärkande hjälp, till exempel genom hemservice, handledning i fostringsfrågor och stöd i rutiner och planering av den nya vardagen.</p>	
Nyckelord:	Raseborgs stad, familjearbete, riskfaktor, skyddsfaktor, stöd, skilsmässa, föräldraskap, samarbetsföräldraskap
Sidantal:	62
Språk:	svenska
Datum för godkännande:	

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Social Services
Identification number:	
Author:	Janelle Byggmästar & Sara Arvola
Title:	Supporting families in divorce by minimizing the risk factors and strengthening the protective factors – a literature review
Supervisor (Arcada):	Åsa Rosengren
Commissioned by:	
	Raseborgs city
<p>Abstract:</p> <p>The amount of divorces in Finland has risen steadily during many years and effects a large part of the population, both adults and children. This thesis describes how family social work can support families going through a divorce. The thesis is commissioned by Raseborg city that is also a part of the national LAPE-project (The Programme to address child and family services). The purpose of the thesis is to increase knowledge within family social work about risk and protective factors in families who have been through a divorce, so that they can support the family towards a positive and safe home environment. The study is based on the following research questions: <i>What are common risk and protective factors in families who have been through divorce? How can professionals in family social work support these families by working to minimize the risk factors and strengthen the protective factors?</i> Earlier research that is presented discusses how children are affected by divorce, how parenting changes as a result of divorce and the importance of early support in working with families in divorce. The thesis is based on theories regarding parenting, assessment in family social work and social pedagogy. The method used is a literature review and includes 18 articles. The results show that common risk factors are parental conflict, single parenting, an unstable home environment and the parents impaired ability to cope and to emotionally support the child. Protective factors that were found are parents' ability to communicate and cooperate with each other, good parenting, a secure attachment and a positive relationship between parent and child. The results further show that to support the relationship between the parents the professionals should help the parents to achieve 'shared parenting' or 'co-parenting'. Mediation and other forms of counseling as well as support groups can be helpful for the parents. To support the relationship between parent and child the professional should make sure that the child has contact with and spends time with both parents. The parent should be supported in their sensitivity, parenting ability and ability to reflect. Support for the everyday life and home environment should contain practical help such as home care, practical support in the parenting role as well as help in how to plan and structure the daily obstacles as a newly divorced family.</p>	
Keywords:	Raseborg city, family social work, risk factors, protective factors, support, divorce, parenting, co-parenting
Number of pages:	62
Language:	Swedish
Date of acceptance:	

OPINNÄYTETYÖ	
Arcada	
Koulutusohjelma:	Sosiaaliala
Tunnistenumero:	
Tekijä:	Janelle Byggmästar & Sara Arvola
Työn nimi:	Eroperheiden tukeminen riskitekijöitä minimoimalla ja suojatekijöitä vahvistamalla. -Kirjallisuuskatsaus
Työn ohjaaja (Arcada):	Åsa Rosengren
Toimeksiantaja:	Raaseporin kaupunki
<p>Tiivistelmä:</p> <p>Avioerojen määrä Suomessa on kasvanut jatkuvasti monen vuoden ajan. Erot koskettavat koko väestöä, sekä aikuisia että lapsia. Tämä lopputyö käsittelee kuinka eron läpikäyviä perheitä voidaan tukea perhetyössä. Kyseessä on Raaseporin kaupungin tilaustyö, joka kuuluu kansalliseen LAPE-projektiin (lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma). Työn tarkoitus on kasvattaa tietoutta eroperheiden riski- ja suojatekijöistä perhetyön piirissä, jotta perheitä voidaan tukea myönteiseen kehitykseen ja turvalliseen arkeen. Tutkimuskysymyksinä selvitetään mitkä tavalliset riski- ja suojatekijät eron läpikäyneillä perheillä ovat? Miten perhetyön ammattilaiset voivat tukea näitä perheitä minimoimalla riskitekijöitä ja vahvistamalla suojatekijöitä? Työn taustoitisuusosuus valottaa avioeroja Suomessa, perhetyötä sekä riski- ja suojatekijöitä. Aikaisemmat tutkimukset käsittelevät eron vaikutusta lapseen, eron jälkeistä vanhemmuutta ja aikaisen tuen merkitystä. Työn teoreettiset viitekehykset ovat riittävän hyvä vanhemmuus, sosiaalipedagoginen suhtautumistapa sekä perheen palvelutarpeiden arvioiminen. Työssä käytettävä menetelmä on yleinen kirjallisuuskatsaus ja sisältää 18 tieteellistä julkaisua. Lopputulokset osoittavat, että tavallisia riskitekijöitä ovat konfliktit, yksinhuoltajuus, vanhempien huonontunut tunnepuolen tuki ja huono sopeutumiskyky sekä epävakaa kotiympäristö. Esiin nousseita suojatekijöitä ovat vanhempien hyvä kommunikaatio ja yhteistyökyky, hyvä vanhemmuus, turvallinen yhteys ja hyvä suhde lapsen ja vanhemman välillä sekä vakaat rutiinit. Toisen tutkimuskysymyksen tulokset osoittavat, että vanhempien välisen suhteen tuen tulee tähdätä siihen, että vanhemmat kykenisivät yhteistyövanhemmuuteen. Tähän voidaan päästä esimerkiksi välimiestoiminnalla tai muulla keskustelutuellella. Myös vertaistukiryhmät voivat olla varteenotettava tukimuoto vanhemmille. Tukeakseen vanhemman ja lapsen välistä suhdetta tulee ammattilaisen varmistaa, että lapsella on edellytykset nähdä ja keskustella kummankin vanhemman kanssa. Ammattilaisen tulee myös tukea vanhempien hellyttä, kasvatuskykyä ja arviointikykyä. Arjen järjestelyavun tulee olla konkreettista ja työmäärää helpottavaa; esimerkiksi kotipalvelua, ohjausta kasvatuskysymyksissä, rutiineiden tukea tai uuden arjen suunnittelua.</p>	
Avainsanat:	Raasepori kaupunki, perhetyö, riskitekijä, suojatekijä, tuki, ero, vanhemuus, jaettu vanhemuus
Sivumäärä:	62
Kieli:	ruotsi
Hyväksymispäivämäärä:	

INNEHÅLL

1	Inledning.....	7
2	Bakgrund.....	8
2.1	Skilsmässa i Finland	8
2.2	Familjearbete.....	10
2.3	Risk- och skyddsfaktorer.....	11
2.4	Sammanfattning.....	13
3	Syfte och frågeställningar	14
4	Tidigare forskning	14
4.1	Barn och skilsmässa	15
4.2	Föräldraskap efter skilsmässa.....	16
4.3	Vikten av tidigt stöd.....	18
4.4	Sammanfattning.....	19
5	Teoretisk referensram	19
5.1	Tillräckligt bra föräldraskap	19
5.2	Socialpedagogiskt förhållningssätt	21
5.3	Utvärdering av familjens servicebehov	23
5.4	Sammanfattning.....	25
6	Metod och arbetsprocess.....	25
6.1	Litteraturstudie.....	25
6.2	Etiska överväganden	26
6.3	Inklusion- och exklusionskriterier.....	27
6.4	Datainsamling.....	28
6.5	Innehållsanalys.....	29
7	Resultat	30
7.1	Risk- och skyddsfaktorer hos familjer i skilsmässa	30
7.2	Att stöda familjerna genom att minska riskfaktorerna och stärka skyddsfaktorerna ...	33
7.2.1	<i>Stöd för relationen mellan föräldrarna.....</i>	<i>33</i>
7.2.2	<i>Stöd för relationen mellan barn och förälder</i>	<i>35</i>
7.2.3	<i>Stöd i vardagens struktur.....</i>	<i>37</i>
7.3	Sammanfattning.....	40
8	Analys av resultat	40

8.1	Identifiering av risk- och skyddsfaktorer och tidigt stöd	41
8.2	Stöd för familjen efter skilsmässa	42
8.3	Socialpedagogiskt förhållningssätt	43
9	Diskussion	44
9.1	Resultatdiskussion	44
9.2	Metoddiskussion	46
9.3	Arbetsfördelning	48
9.4	Slutsatser och fortsatt forskning	48
Källor	50
Bilagor	56

1 INLEDNING

Institutet för hälsa och välfärd (2018) gav nyligen ut en rapport, ”Finland som uppväxtmiljö för barn”, som har undersökt välbefinnandet hos barn födda år 1997 upp till vuxen ålder. I rapporten granskas barnets liv inom flera områden: skolframgång, fysisk och psykisk hälsa, rehabilitering, brottslighet och barnskydd och speglar dessa i förhållande till familjens situation, föräldrarnas välmående och familjerelationer. Enligt resultaten mår de flesta i denna åldersklass bra, men en del har haft faktorer som hotar deras välbefinnande. Belastande faktorer som berör barnets familjebakgrund är föräldrarnas låga utbildningsnivå, en psykiatrisk diagnos, att de har fått långvarigt utkomststöd samt förändringar i familjerelationerna, speciellt skilsmässa. Den riskfaktor som förekom överlagset mest var skilsmässa, vilket ca. 20 procent av barnen hade upplevt. (Institutet för hälsa och välfärd, 2018 s. 24 - 25) Detta är ett oroväckande problem, speciellt då statistiken visar att antalet familjer som genomgår skilsmässa hela tiden ökar. Barn under 18 år som årligen går igenom en skilsmässa är ca 30 000, vilket betyder 2,5 % av alla barn i Finland (Statistikcentralen). Om trenden fortsätter kommer vi i framtiden att ha ännu mera barn som genomgått en skilsmässa och, om det är en så betydelsefull riskfaktor som rapporten ovan visar, kommer antagligen ännu mera barn och föräldrar att behöva hjälp.

I detta examensarbete vill vi ta reda på hur man inom familjearbete kan jobba utgående från risk- och skyddsfaktorer hos familjer och barn som genomgått en skilsmässa. Vi vill undersöka hur man kan arbeta för att lindra effekterna av riskfaktorerna och stärka skyddsfaktorerna för att förhindra att större problem uppstår och att familjen ska behöva bli klient inom barnskyddet. Detta examensarbete ingår i ett nationellt projekt, LAPE (Program för utveckling av barn- och familjetjänster), som har som syfte att utveckla barn- och familjetjänsterna i Finland. Målet med programmet är att tjänster allt mer ska utgå från barnens och familjernas behov och att barn, unga och familjer ska få lämpligt stöd vid rätt tidpunkt. Programmet strävar även efter att beslutsfattare och professionella inom branschen kan samarbeta, känner till barnets rättigheter och allt mer beaktar barnens och de ungas åsikter när tjänster planeras samt beaktar vilka konsekvenser dessa beslut kommer att ha för barnen och deras familjer. (Social – och hälsovårdsministeriet, 2016)

Tidigare forskning (Marklund et al. 2012 s. 49) visar hur viktigt det är att professionella som jobbar med barn och unga har kunskap i detta ämne. För att kunna förhindra att problem uppstår och utvecklas i familjerna måste den professionella veta hur den ska identifiera och jobba utgående från risk- och skyddsfaktorerna. Beroende på hur familjerna blir bemötta när dessa saker diskuteras är avgörande för hur de tar emot information och eventuella stödsatser (Marklund et al. 2012 s. 49) Genom att undersöka detta hoppas vi kunna bidra med mera kunskap, verktyg och idéer åt familjearbetare i Raseborg och andra professionella som jobbar med barn och familjer som har genomgått en skilsmässa.

2 BAKGRUND

I bakgrunden presenteras först en del statistik och fakta om skilsmässa i Finland och vad det innebär för barn. Sedan redogörs det för vad familjearbete är och dess syfte varefter begreppen risk- och skyddsfaktorer beskrivs.

2.1 Skilsmässa i Finland

Antalet skilsmässor i Finland har ökat stadigt under många år. År 2015 genomfördes 13 939 skilsmässor i Finland, medan motsvarande siffra år 1970 var 6 044. (Lammi-Taskula & Karvonen 2014) Samtidigt som skilsmässorna ökar så minskar även antalet ingångna äktenskap. År 2007 ingicks 29 497 äktenskap medan det år 2016 ingicks endast 24 464. (Statistikcentralen 2017)

När ett parförhållande tar slut är det samhällsligt ett anmärkningsvärt fenomen. År 2008 var över 13 000 par i Finland med om en skilsmässa vilket innebär att ungefär 30 000 barn upplevde att deras föräldrar skiljde sig. (Kääriäinen et al. 2009 s.11) Skilsmässor berör alltså en stor del av befolkningen, både vuxna och barn. Kääriäinen delar in skilsmässor i tre olika kategorier, skilsmässa efter en lång tids övervägande, skilsmässa som sker snabbt och skilsmässa som kommer som en överraskning. Orsaker till och faktorer som ledde till skilsmässa i den första kategorin var ett missnöje med

parförhållandet, en känsla av att föräldraskapet inte fungerar tillsammans och att den ena kände att den tvingades ha huvudansvaret för familjen. I fall där skilsmässan skedde snabbt var den vanligaste orsaken någon form av otrohet, vilket resulterade i känslor av svek, ilska och att man tappade tilliten på den andra. Den tredje kategorin, skilsmässa som överraskar, skiljer sig från föregående kategori på så sätt att den ena redan en tid har planerat att de ska skiljas och har med avsikt hållit det för sig själv för att sedan berätta det, med syftet att överraska. (Kääriäinen 2008 s. 37 – 44)

Föräldrarnas skilsmässa är den vanligaste stressen som barn i dag upplever, som rubbar de invanda grunderna i barnets liv. En skilsmässa är en klar riskfaktor för ett barns utveckling. Den största delen av barnen anpassar sig dock bra till föräldrarnas skilsmässa. De fyra största förändringarna en skilsmässa innebär för barnen är den andra förälderns frånvaro från barnets dagliga liv, försvårad barn-förälder relation, ekonomisk försvagning och konflikt mellan föräldrarna. Föräldrars konflikter är alltid en risk för ett barns utveckling, oavsett om föräldrarna lever tillsammans eller skilt. Man anser i dag att barn utvecklas bättre i skilsmässofamiljer än i hela familjer om förhållandet mellan föräldrarna är mycket konfliktfyllt, då kan barnen till och med ha nytta av föräldrarnas skilsmässa. I en skilsmässa skyddas barnet speciellt då föräldrarna klarar av att ha ett nära föräldraskap och kan tillsammans med barnen bearbeta de känslor som kommer upp i samband med skilsmässan. Även andra nära relationer och minskad konflikt efter skilsmässan kan hjälpa barnets positiva utveckling. (Väestöniitto, 2018)

För att trygga barnets rättigheter och säkerställa en trygg utveckling i en skilsmässa har vi i Finland ”Lagen angående vårdnad om barn och umgängesrätt” (8.4.1983/361). Den har i uppgift att trygga barnets rätt att hålla kontakt med och träffa den förälder som barnet inte bor tillsammans med. Barnets föräldrar ska samarbeta och genom att beakta barnets bästa jobba för att detta uppnås. Syftet med lagen är också att trygga en balanserad utveckling och välfärd för barnet enligt individuella behov och önskemål. Vårdaren bör se till att positiva människokontakter upprätthålls, i synnerhet mellan barnet och föräldrarna. (Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt 8.4.1983/361) Ifall föräldrarna har svårt att uppnå och upprätthålla allt detta under skilsmässans gång kan det behövas utomstående hjälp. Ett alternativ är då kommunens familjearbete.

2.2 Familjearbete

Enligt socialvårdslagen, 18§, avser man med familjearbete social handledning och annan adekvat hjälp som stöder familjer i situationer där klienten och dennes familj behöver stöd och handledning för att stärka sina resurser och förbättra interaktionen mellan familjemedlemmarna. Familjearbetet stöder familjernas fostringsuppgift och förmåga att klara sig i olika livssituationer och förebygger problemsituationer i familjer. Familjearbetets syfte är att trygga hälsan och utvecklingen hos ett barn eller en ung person som behöver särskilt stöd. (Socialvårdslag, 30.12.2014/1301) Andelen barnfamiljer som omfattats av familjearbete enligt socialvårdslagen var år 2015 1,9 % i hela Finland och 10,0% i Raseborg. (Sotkanet, 2016) Familjearbetarens uppgift är att stöda familjer som är i behov av särskilt stöd och främja deras resurser och förmåga att ha kontroll över sitt liv. Sådana situationer kan vara till exempel föräldrarnas trötthet, depression eller annan sjukdom, ensamförsörjarskap, skilsmässa, sömnsvårigheter, beteendevårigheter eller invandrarfamiljer som behöver särskilt stöd. (Heino 2008 s. 37)

Kommunerna har en skyldighet att på ett eller annat sätt ordna familjearbete. Familjearbete delas in i förebyggande familjearbete, där barnet inte behöver vara klient inom barnskyddet, och intensifierat familjearbete, som fungerar inom barnskyddets öppenvård. Familjearbete är stöd som ges för klientens och familjens välmående. Arbetet främjar en trygg uppväxt och utveckling för barnet och strävar efter att öka välmående och egna resurser inom familjen. Målet är att tillsammans med familjen öka deras livskompetens och de egna resurserna, förbättra växelverkan och hanteringen av vardagen. (Raseborgs stad 2016)

I detta examensarbete har vi fokuserat på det förebyggande familjearbetet som ordnas enligt socialvårdslagen. Förebyggande familjearbete är avsett för familjer som i första hand behöver kortvarigt stöd för föräldraskapets och vardagens utmaningar. Förebyggande familjearbete gäller ofta stöd i föräldraskapet, till exempel hjälp med den nyfödde, sömnproblem, osäkerhet som förälder och utmattning eller handledning i barnets vård och fostran, exempelvis i frågor om gränser eller spelregler. Det kan även handla om stöd i hantering av hemmets vardag och rutiner, som ekonomi och skötsel av

hemmet, eller stärkning av familjens kompetenser och utvidgande av deras sociala nätverk. En krissituation, t.ex. skilsmässa, sjukdom eller en anhörigs död kan också innebära ett behov av förebyggande familjearbete. (Raseborgs stad 2016) Här kan vi poängtera att en skilsmässa i sig inte behöver betyda behov av familjearbete, utan ofta handlar det då om specialsituationer då familjen behöver extra stöd för att trygga barnets utveckling och familjens välmående, till exempel vid svåra konflikter, vårdnadstvister, hos familjer med väldigt små barn, barn som utagerar eller har svårt att bearbeta skilsmässan.

Familjearbetets huvudsakliga mål är att förebygga behovet av placering och omhändertagning av barn genom att stöda föräldraskapet och familjens självständighet. Grundtanken inom familjearbete är att barnets bästa tryggas på bästa sätt via de närliggande relationerna, alltså föräldrarna. Därför är det främsta syftet med familjearbete att stöda föräldraskapet. I kärnan av verksamheten finns även stöd i växelverkan och familjedynamiken samt stöd i vardagliga situationer och rutiner. Det handlar ofta om handledning och rådgivning, terapeutiska samtal och konkreta metoder och hjälp för att få vardagen att rulla. (Myllärniemi 2007 s. 8 - 12)

Alatalo, Lappi och Petrelius (2017 s. 36) skriver i sin rapport om bedömning och utredning som en viktig del av familjearbetesprocessen. De menar att en bedömning av barnens och familjernas livssituation och behov av stöd ska göras när de först kommer till familjearbetet, när arbete med familjen inleds, under familjearbetets gång och efter att det har avslutats. Speciellt viktigt är det att en bedömning görs i början av arbetsprocessen, för att den professionella ska kunna hitta familjens resurser, utmaningar, risk- och skyddsfaktorer för att sedan kunna skraddarsy stödet som erbjuds åt familjen.

2.3 Risk- och skyddsfaktorer

Risk- och skyddsfaktorer definieras på olika sätt beroende på var du läser. En vanlig definition av en riskfaktor är en händelse, en egenskap, ett förhållande eller en process som ökar risken för en negativ utveckling för individen. Skyddsfaktorer i sin tur minskar eller motverkar effekten av riskfaktorerna, alltså ökar chansen för en positiv utveckling

(Westermark 2009 s. 14) Enstaka riskfaktorer leder nödvändigtvis inte till en negativ utveckling, utan ju fler riskfaktorer det finns, desto större är risken att det påverkar individen negativt. Många faktorer hänger även ihop med varandra och påverkar varandra. Man kan kategorisera dessa risk- och skyddsfaktorer på olika sätt. Marklund (2012 s. 40) menar att det går att dela in faktorerna i dynamiska och statiska faktorer. Dynamiska faktorer är faktorer som man har möjlighet att förändra genom stödinsatser, till exempel barnets beteende eller relationen mellan barn och föräldrar. Statiska faktorer kan man däremot inte påverka, så som tidigare händelser, etnicitet eller könstillhörighet.

Risk- och skyddsfaktorer kan även hittas på individ-, familj- eller omgivningsnivå. Riskfaktorer på individnivå kan vara beteendeproblem såsom aggressivitet och trotsighet, svårhanterligt temperament, impulsivitet, hämningssvårigheter, oräddhet, sömnproblem och depression. Riskfaktorer på familjenivå kan vara faktorer som föräldrars kriminalitet, alkoholmissbruk, mentala ohälsa, låga utbildningsnivå, lågt IQ, låg socioekonomisk status, beroende av ekonomiskt stöd, stress, trångboddhet, stor familj, bristfällig tillsyn, otrygg anknytning, bristfälligt föräldraskap, lågt engagemang av föräldrarna, äktenskapsproblem, separationer, ensamstående föräldraskap, ungt föräldraskap, konflikter, våld i familjen, fysiska bestraffningar av barn, låg tillgivenhet och fosterhemsplacering. Skyddsfaktorer på individnivå kan vara till exempel barnets resiliens, höga IQ, lätthanterliga temperament och effektiva känsloreglering. På familjenivå kan skyddsfaktorerna vara positiv föräldra-barnrelation, trygg anknytning, föräldrars acceptans och responsivitet, få föräldra-barn separationer och föräldrars förmåga att tillgodose barnets behov av säkerhet och stimulans. På omgivningsnivå kan risk- och skyddsfaktorer vara kopplade till övrigt socialt nätverk, bostadsområde och skola eller daghem. (Marklund et al. 2012 s. 41)

Det är av stor vikt för professionella att ha kunskaper om risk- och skyddsfaktorer för att kunna fungera effektivt i sin yrkesroll. Dessutom behöver den professionella även reflektera över hur hon använder den kunskapen i kontakt med familjen. På vilket sätt den professionella tar upp risk- och skyddsfaktorer med familjerna är avgörande för hur familjerna tar emot informationen och stödinsatser. (Marklund et al. 2012 s. 49)

För att förstå risk- och skyddsfaktorer hos barn måste vi även förstå begreppet resiliens. Resiliens handlar om motståndskraften hos ett barn som motverkar att psykiska problem uppstår och utvecklas i svåra förhållanden. Detta ser man hos barn som visar en effektiv och framgångsrik anpassning trots kriser och hotande omgivningar. Alla barn har individuella sätt att reagera på risk och stress. Man kan tänka sig att de olika reaktionssätten sträcker sig från en negativ till en positiv pol. Vissa barn klarar sig bra trots en hotande omgivning och befinner sig alltså nära den positiva polen, man kan se att det finns en god utveckling och barnet har en stor del resiliens. Andra barn kan däremot reagera med avvikelse och finns närmare den negativa polen, en problemfylld utveckling kan uppstå. Risk- och skyddsfaktorer hos barnet och i dess omgivning påverkar direkt deras resiliens. (Borge, 2011)

Forskning visar att barn som klarar sig bäst under svåra förhållanden är barn som har en trygg anknytning även utanför familjen, barn som får hjälp med att bearbeta smärtsamma känslor och upplevelser, barn som får hjälp att hantera sin situation på bästa sätt samt barn som upplever sammanhang och kontinuitet i livet. (Killén 2009 s. 213) Man kan alltså säga att dessa förutsättningar är skyddsfaktorer för barnen och stärker deras resiliens. Detta är kunskaper som professionella bör ta på allvar och använda sig av i deras arbete med familjer. När den professionella, till exempel familjearbetaren, jobbar för att förstärka dessa skyddsfaktorer och minimera riskfaktorerna så skapar de förutsättningar för att förändring kan ske i barnets liv och barnets förmåga att hantera sin situation, alltså dess resiliens, ökar.

2.4 Sammanfattning

Man kan alltså konstatera att skilsmässa i Finland blir vanligare hela tiden. Barn under 18 år som årligen går igenom en skilsmässa är ca 30 000, vilket betyder 2,5 % av alla barn i Finland (Statistikcentralen). Om trenden fortsätter kommer vi i framtiden att ha ännu mera barn som genomgått en skilsmässa och antagligen ännu mera barn och föräldrar som behöver hjälp. Familjearbete är i en nyckelposition när det kommer till stöd för skilsmässofamiljer. Familjen behöver inte vara klient inom barnskyddet för att få hjälp utan tröskeln att söka hjälp ska vara låg. När en familj kommer till familjearbete i behov

av hjälp är det viktigt att de professionella gör en bedömning av risk – och skyddsfaktorerna i familjen på alla nivåer för att kunna erbjuda adekvat hjälp. Att stöda familjernas resurser och skyddsfaktorer och hjälpa dem att motverka eller lindra effekten av riskfaktorerna kan vara precis det de behöver för att kunna hantera sin nya livssituation.

3 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med examensarbetet är att öka kunskapen inom familjearbete om risk- och skyddsfaktorer hos familjer som genomgått en skilsmässa så att professionella kan stöda familjer till en positiv utveckling och en trygg vardag. Våra frågeställningar är:

- Vilka är vanliga risk- och skyddsfaktorer hos familjer som har genomgått en skilsmässa?
- Hur kan professionella, inom familjearbete, stöda dessa familjer genom att arbeta för att minska riskfaktorerna och stärka skyddsfaktorerna?

Utifrån tidigare forskning vet vi att många problem i ungdoms- och vuxenåren kan kopplas till risk- och skyddsfaktorer som visat sig redan under förskoleåldern. (Marklund et al. 2012 s. 36) Därför vill vi, i vår litteratursökning, fokusera på familjer med barn under skolåldern för att så tidigt som möjligt förebygga att problem uppstår. En annan avgränsning vi har gjort är att vi fokuserar på det förebyggande familjearbetet som ordnas enligt socialvårdslagen (30.12.2014/1301), inte det intensifierade familjearbetet som ingår i barnskyddsarbetet. Vi har valt den förebyggande aspekten för att så tidigt som möjligt kunna förhindra att problem uppstår och blir större. Det är också ofta i det förebyggande familjearbetet som en initialbedömning görs, när barnet är klient inom barnskyddet vet man eventuellt redan de mest centrala risk- och skyddsfaktorerna.

4 TIDIGARE FORSKNING

I det här kapitlet tas det upp forskning som berör familjens olika medlemmar och hur de reagerar och hanterar en skilsmässa, nämligen barn och skilsmässa och föräldraskapet

efter en skilsmässa. Det redogörs även för forskning kring vikten av tidigt stöd i familjearbete.

4.1 Barn och skilsmässa

Fagan och Churchill (2012) skriver i sin artikel ”The Effects of Divorce on Children” om fem områden i vilka man ser skilsmässans inverkan på barnet. De är i barnets familj, religion, utbildning, ekonomi och statliga påföljder. Det största området som påverkas är förstås familjen. Skribenterna beskriver hur skilsmässan påverkar föräldra-barnförhållandet negativt samt barnets förhållande till sina mor-eller farföräldrar. Barn i skilsmässofamiljer får i genomsnitt mindre känslomässigt stöd, uppmuntran och närhet än barn med föräldrar i ett förhållande. Barnen kan även ha sämre självförtroende och mera brist på närhet och bekräftelse än barn med gifta föräldrar. Man ser speciellt att förhållandet mellan pappan och barnet försämras, främst om barnet inte träffar sin pappa så ofta som mamma. I studien artikeln är baserad på framkommer att 48 procent av barn som har gifta föräldrar upplever en nära och varm relation till sin pappa, medan för barn med skilda föräldrar är motsvarande siffra enbart 25 procent. (Fagan & Churchill 2012)

I artikeln kom också fram att barn i skilsmässofamiljer ofta är sämre på att hantera konflikter och har en tidigare sexuell debut än andra. Barn och ungdomars åsikter kring parförhållanden, äktenskap, sex, och barnafödande ändras ofta efter att de upplevt en skilsmässa och kan avvika ganska mycket från andra jämnåriga. Även barnets sociala färdigheter kan försämras till följd av en skilsmässa. Barnen har större sannolikhet att inte få vänner, ha ett aggressivt beteende samt problem med våld, rusmedelsanvändning och kriminalitet. Skribenterna tog även upp att barn som genomgått en skilsmässa har större sannolikhet att få problem i skolan, till exempel inlärningssvårigheter och regelbunden frånvaro, vilket kan leda till en lägre utbildning än genomsnittet. Detta kan även synas i barnets vuxenliv, studien visade att barn som upplevt sina föräldrars skilsmässa kan i vuxenålder ha lägre inkomster och mera ekonomiska svårigheter än personer som inte upplevt skilsmässa. Artikeln poängterade ändå flera gånger att riskfaktorerna kan vara högre hos barn som bor med sina gifta föräldrar, men där det finns mycket konflikt och dysfunktionalitet, än de som enbart har skilda föräldrar. (Fagan & Churchill 2012)

Sirpa Salo skriver i sin artikel "Vanhempien parisuhdeongelmien yhteys lasten käyttäytymisongelmiin ja psyykkiseen oireiluun" (2009) om hur barn påverkas av föräldrarnas parrelationsproblem. Studierna som artikeln är byggd på visar att problem i parrelationen kan leda till att föräldrarnas meningsskiljaktigheter i fostringsfrågor stärks vilket leder till inkonsekvent fostran som i sin tur kan leda till beteendeproblem hos barnen. Man kan se att föräldrar som har parrelationsproblem inte är lika varma och empatiska i sin relation till barnen jämfört med föräldrar som är nöjda med sin parrelation. (Salo 2009 s. 104)

Meningsskiljaktigheter uppkommer i nästan alla parrelationer, men trots det utvecklar inte alla barn beteende- eller anpassningsproblem. Att det uppkommer konflikter, eller hur ofta de uppkommer är inte den avgörande faktorn för barnen, utan det hur man löser dessa konflikter. De konflikter som är starka, dåligt lösta eller direkt berör barnen är de som påverkar barnen mest, medan de konflikter som inte rör barnen och som löses uppbyggande påverkar inte barnen negativt, även om de skulle uppkomma ofta. På basen av studien som gjordes konstaterar Salo att det inte är bra för barn att under en längre tid växa upp i ständigt pågående och starka konflikter. Många forskningar visar att många av de psykiska symtom som man uppmärksammar hos barnen efter föräldrarnas skilsmässa är följer av den svåra parrelationen redan innan skilsmässan. Föräldrarnas skilsmässa är alltså inte med säkerhet den faktorn som orsakar problem för barnen, utan det kan vara en sammansättning av problem där föräldrarnas konflikt är avgörande. (Salo 2009, s.118)

4.2 Föräldraskap efter skilsmässa

På samma gång som parförhållandet förändras vid en skilsmässa och på ett sätt byter form, genomgår även föräldraskapet en förändring. Aino Kääriäinen beskriver i sin undersökning "Ero haastaa vanhemuuden" (2008) om förändringar i växelverkan mellan föräldrarna efter en skilsmässa. Det handlar främst om gräl och konflikter, att man inte talar med varandra och att det råder en ångestfylld stämning i kommunikationen. De flesta föräldrar som blev intervjuade i studien beskrev någon form av misskommunikation, där föräldrarna inte talar med varandra, vilket ofta ledde till misstro, misstankar och ångest

inom familjen. (Kääriäinen 2008 s. 56 – 66) I en skilsmässa där barn är inblandade måste ändå någon form av kommunikation ske. Trots att man grälar och man inte vill tala med varandra så finns det ändå saker kring barnen man måste diskutera och komma överens om. I Kääriäinens undersökning kunde en del av föräldrarna på egen hand komma överens om praktiska arrangemang angående barnen, för några tog det länge och var smärtsamt, och en del kunde inte överhuvudtaget komma överens om saker i vardagen.

Hur skilsmässan sker har även betydelse för föräldraskapet och dess förändring. De föräldrar som hade funderat på att skiljas en längre tid hade även funderat på vad det innebär för barnen och för föräldraskapet. Om skilsmässan skedde snabbt och överraskande var det en större utmaning för föräldraskapet. (Kääriäinen 2008 s. 82) Hakovirta och Rantalaiho (2009) menar att vid en skilsmässa försvinner rollen som partner, vilket gör att rollen som förälder förstärks. Föräldraskapets olika delområden blir ännu mer tydliga, som den känslomässiga relationen, omsorgen, fostran och det ekonomiska ansvaret. (s. 38) Efter skilsmässan upplevde respondenterna känslor av ensamhet, osäkerhet och skuld. Ensamheten kan upplevas helt konkret då man är utan barnen men också ensamhet i att inte få hjälp av den andra och man tvingas klara allt själv, vilket hos många syntes i en osäkerhet. Speciellt de föräldrar som hade tagit första steget mot skilsmässan kände skuldkänslor, för att ha skapat den svåra situationen och för att man inte kunde uppnå ett sådant föräldraskap man skulle önska. (Kääriäinen 2008 s. 82 – 84)

Hur ska man då kunna fungera som föräldrar, tillsammans, trots att hela familjedynamiken är förändrad? Hakovirta och Rantalaiho (2009) diskuterar begreppet 'delat föräldraskap', i sin artikel "Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus". De förklarar det som både mammans och pappans hängivna delaktighet och engagemang i föräldraskapet. Det delade föräldraskapet kan förhindra att den ena föräldern överbelastas och kan visa exempel för barnet, för hur ett fungerande samarbete mellan föräldrarna ser ut. Man kan säga att ett av de främsta målen med ett delat föräldraskap är att upprätthålla barnets relation till båda föräldrar. (s. 38 - 41)

4.3 Vikten av tidigt stöd

För familjer som riskerar att utveckla problem i samband med skilsmässa innebär tidig hjälp, adekvat hjälp. Genom att någon märker vad familjerna kämpar med och har problem med kan man förhindra att problemen blir värre och svårare att hantera. För att kunna ge tidigt stöd måste också problemen identifieras tidigt. Problemen måste upptäckas och kartläggas för att sedan följas upp med stödinsatser. Det blir svårare att hitta och ge rätt hjälp ju längre tiden går innan barnen och föräldrarna får hjälp. (Marklund et al. 2012 s. 7)

I artikeln "Parents' experiences of early support" (Rautio 2013 s. 929 - 933) gjorde man en undersökning för att ta reda på föräldrars upplevelser av tidigt stöd i familjearbete i Finland. Resultatet visade att föräldrarna tyckte att tidiga stödmodeller var av största nytta för dem. Speciellt hjälp och stöd i hemmet ansågs vara till stor hjälp, trots att många i början var kritiska till orsaken bakom hembesök. Föräldrarna uppskattade ett arbetssätt som var familjecentrerat och ett bemötande baserat på tillit. De ansåg också att familjearbetaren stärkte deras föräldraskap och hjälpte dem att bredda sitt sociala nätverk. Man kunde alltså se att empowerment hos föräldrarna blev uppnått genom små handlingar och vardagliga stödformer samt verbal bekräftelse och diskussionsstöd genom det tidiga familjearbetet.

En forskningsöversikt om tidigt stöd för barnfamiljer (Marklund et al. 2012 s. 20 - 21) visar att tidiga insatser i familjer med små barn, 0 - 3 år, bör rikta sig i första hand till föräldrarna, istället för barnen. Forskningsöversikten är gjord på de insatser som har som syfte att minska eller gottgöra för riskfaktorer som skilsmässa, psykisk sjukdom hos föräldrar, missbruk, våld i nära relationer, vanvård, tidigt föräldraskap och kombinerade problembilder. Stödet ska vara organiserat och bestå av flera olika insatser, så som praktisk hjälp och samtal. Man bör även erbjuda hjälp som riktar sig specifikt mot den aktuella riskfaktorn. Det är viktigt att de tidiga insatserna håller i en längre tid, minst sex månader, och att det finns en nära och kontinuerlig kontakt mellan den professionella och klienten.

4.4 Sammanfattning

Resultaten från artiklarna nämnda ovan visar på att barn som har genomgått en skilsmässa statistiskt sett utvecklar mera problem både i barndomen, tonåren och i vuxen ålder. Man kan ändå konstatera att det som påverkar barnet mest är föräldrarnas konflikter. Det betyder att barn som bor i hem där föräldrarna är tillsammans men förhållandet är konfliktfyllt är utsatta för större risk än de vars föräldrar skiljer sig men ändå kan upprätthålla god kommunikation och samarbete. Skilsmässan kan även tära hårt på föräldraskapet, och leder ofta till känslor av ensamhet, osäkerhet och skuld. Man kan alltså konstatera att en skilsmässa kan skapa problem för alla familjemedlemmar, vilket gör det svårt att kunna ta hänsyn till varandra och inte bli upptagen av sitt eget mående. Genom att familjen får stöd och hjälp i ett tidigt skede kan man förhindra att större problem uppstår och att barnen påverkas långsiktigt. Om familjen får stöd så fort som möjligt kan de snabbare börja bearbeta sina känslor och börja anpassa sig till den nya vardagen.

5 TEORETISK REFERENS RAM

I det här kapitlet redogörs det för den teoretiska referensramen. Vi har valt att utgå från teorier om tillräckligt bra föräldraskap, socialpedagogiskt förhållningssätt och utvärdering av familjens servicebehov.

5.1 Tillräckligt bra föräldraskap

När man talar om föräldraskap är det svårt att definiera ett 'gott' eller 'kompetent' föräldraskap. Olika instanser, kulturer och undersökningar skapar sina egna ramar för vad föräldraskap innebär och hur man blir en 'bra' sådan. Det är därför vanligt att man istället talar om ett 'tillräckligt bra föräldraskap'. Taylor et al (2009) förklarar hur de flesta håller med om att ett tillräckligt bra föräldraskap innebär adekvat gränssättning, konsekvens och att sätta barnets behov först. Problemet är ändå var 'gränsen' går för när föräldraskapet är tillräckligt bra för att skapa en trygg miljö för barnet att växa upp i, vilket är speciellt viktigt att reflektera kring i frågor om barnskydd.

Att växa in i föräldrarollen börjar under graviditeten och fortsätter genom hela livet. Föräldraskapet tar aldrig slut, menar Haapio et al (2009) i boken "Perhevalmennus". Föräldraskapet föds fram med det första barnet, men med varje nytt barn måste föräldraskapet förändras lite. Den egna barndomen och föreställningarna man har om det ofödda barnet påverkar det egna föräldraskapet, samtidigt som omgivningen och samhället formar den egna synen på vad föräldraskap innebär. Det kan vara skrämmande att tänka på att föräldraskapet varar livet ut och det kan vara svårt att försonas med tanken på att de egna behoven och önskemålen hamnar i baksätet. Trots att man försöker förbereda sig inför att bli förälder på olika sätt, är det svårt att veta hur man blir i rollen som förälder förrän barnet är fött. Även då kan det vara omtumlande att ta en stund förrän man hittar sin plats som en självsäker, kompetent förälder. (Haapio et al, 2009 s. 83 – 84)

När man är två som blir föräldrar måste man tillsammans börja fungera som par och som föräldrar och dessa roller är hela tiden i växelverkan med varandra. (Järvinen 2012 s. 124) Föräldraskapets kvalitet påverkas starkt av parförhållandets kvalitet, familjens livssituation och familjens inre och yttre resurser. De inre resurserna handlar om kunskap om barnets fostran, utveckling och personlighet, förmåga till dialog och växelverkan med barnet, lyhördhet gentemot barnets behov samt energin att använda dessa förmågor och kunskaper. Som yttre faktorer fungerar det sociala nätverket, möjlighet till professionell hjälp vid behov samt förändringar i förväntningar på föräldraskapet i den omgivande kulturen. (s. 125)

På basen av samhällets uppsatta normer och värderingar gör olika representanter för samhället bedömningar av föräldrar och deras barn. Hörnfeldt (2003) beskriver hur professionella på barnavårdscentraler (rådgivning) har olika förväntningar i mötet med föräldrar. De förväntar sig till exempel att föräldern är engagerad i barnets utveckling och att det finns en god kontakt mellan förälder och barn, som kännetecknas av att föräldern "ser och uppmärksammar sina barn" (s. 33). I Hörnfeldts material kommer det fram att normen för den "goda föräldern" är en "lagom gammal, lagom utbildad förälder med ordnade ekonomiska och sociala förhållanden" (s. 38).

Petersson (2003) förklarar i sin forskning om socialtjänstens arbete med familjer hur den ”goda” föräldern förknippas med den ”vuxna” föräldern. Med det vuxna menas egenskaper och kompetenser som självkänsla, självinsikt, att kunna knyta an till sitt barn på ett unikt sätt, att kunna sätta gränser och ”vara stabil” (s. 166). Man kan alltså säga att ett gott, kompetent föräldraskap definieras på olika sätt och olika människor och professioner har olika förväntningar på dig som förälder. Det är ändå viktigt att komma ihåg att kompetensen som förälder och förmågan att använda sin kompetens är väldigt individuellt och påverkas av bland annat familjesituationen, föräldrarnas resurser och värderingar.

5.2 Socialpedagogiskt förhållningssätt

Vad är då ett socialpedagogiskt förhållningssätt och varför är det viktigt i arbetet med familjer i skilsmässa? Cederlund och Berglund skriver i sin bok ”Socialpedagogik – pedagogiskt socialt arbete” (2017) att syftet med socialpedagogik är att erbjuda individen möjligheter att förstärka sin egen kompetens i vardagssituationer. De definierar socialpedagogik som ”läran om hur psykologiska, sociala, materiella förhållanden och olika värdeorienteringar främjar eller hindrar individers eller grupper samlade utveckling, växt, livskvalité och trivsel.” (s. 57) Författarna menar att människor är komplicerade och sociala och att det finns en risk med att sortera människor utgående från vad de *inte kan*, deras svagheter och tillkortakommanden. Genom ett sådant arbetssätt producerar vi självuppfyllande profetior, individen växer in i den rollen och anpassar sig till de rollförväntningar de blir tilldelade. De skiljer på det traditionella/behandlande arbetssätt som är starkt inom naturvetenskapen, där diagnosen har en stor betydelse, och det socialpedagogiska förhållningssättet, där målet är att utgå från människors egna resurser som kraftkälla till förändringsarbete.

I boken ”Practical Social Pedagogy – theories, values and tools for working with children and young people” (Storø 2013) diskuterar författaren kring frågan *vad gör en socialpedagog?* Han menar att det finns tre faktorer som bör finnas i arbetet för att det ska vara socialpedagogiskt. Det är relationer, struktur och förändring. (s. 79) När man jobbar med människor ingår man alltid någon slags relation med dem. Det främsta målet

med den pedagogiska relationen, som Storø kallar det, är att den ena ska utvecklas som människa. I en privat relation finns inget sådant mål, utan syftet där är att endast fylla sina basbehov. Hur den professionella ser på klienten är också avgörande för hur relationen blir och därmed hur det pedagogiska sociala arbetet lyckas. Storø menar att om den professionella ser klienten som *pedagogisk*, så ser man denne både som personen den är och som den inte är, men *kan bli*. (s. 81)

Strukturen i det socialpedagogiska arbetet handlar om miljön, kontexten, där relationen äger rum. Storø listar sex olika råd för hur du bygger upp en god struktur; var stabil men ha förmågan att ändra dig, var tydlig, var fokuserad på klientens bästa, gör rum för relationella möten, var tolerant för klientens experiment och var öppen för regelbunden utvärdering. (s. 91) Det socialpedagogiska arbetet bör också ha ett mål, och ofta handlar det om förändring på något område i klientens liv. Det som socialpedagogen alltid ska ha som mål, menar Storø, är att klientens kompetens att själv lösa problemen ökar. Det kan innebära att den professionella inte ens försöker lösa problemet i klientens liv, utan fokuserar på klientens problemlösningsförmåga, det vill säga hjälper klienten att hjälpa sig själv. (s. 93) Storø menar alltså att alla dessa tre måste finnas för att arbetet ska vara socialpedagogiskt. Om en av dessa faller bort så försvinner den socialpedagogiska kontexten, om förändring som mål försvinner, är arbetet lönlöst. Om det inte finns någon struktur, har vi ingen arena att jobba i och om relationsaspekten uteblir hamnar arbetet på ett allmänt plan och det börjar likna politik. (Storø, 2013 s. 97)

Hur kan då socialpedagogik användas i familjearbete? Myllärniemi (2007) diskuterar kring ett *resurscentrerat* arbetssätt inom familjearbete. Det kännetecknas av en tro på familjens egna resurser och en strävan efter att stärka familjens problemlösningsförmåga. Detta kan jämföras med det som Storø talar om i föregående stycke. Myllärniemi lyfter däremot fram nackdelen med att arbeta resurscentrerat, nämligen att föräldrarna och det goda i familjen hamnar i fokus, medan barnet och det svåra det har upplevt lätt kan glömmas bort (s.26)

Om vi ser vidare på familjearbetets centrala innehåll kanske vi hittar likheter med socialpedagogiken. Järvinen et al (2012) redogör för sex olika områden som

familjearbetet mest jobbar med; stöd för funktionsförmåga och hantering av vardagen, stöd för parförhållandet och föräldraskapet, stöd för barnets vård och fostran, stöd för familjens växelverkan, stöd för att upprätthålla och förstärka det sociala nätverket samt tryggheten av barnets välbefinnande. (s. 113) Vi kan se att det genomgripande temat handlar om att hjälpa föräldrarna och barnen att själva kunna fungera tillsammans i familjen och skapa en fungerande vardag. Det handlar alltså i grund och botten om ett socialpedagogiskt förhållningssätt, där den professionella jobbar så att familjen hittar sina egna resurser och kompetenser och kan börja använda dem för att klara av de problem och utmaningar som finns.

5.3 Utvärdering av familjens servicebehov

Hur ska då den professionella hitta dessa resurser för att sedan kunna få familjen att se dem och lära sig att använda dem? I socialt arbete i allmänhet och även i familjearbete är utredning och utvärdering av människors behov av stöd en central del i förändringsarbetet. Detta utredningsarbete är ofta administrativt, den liknar mer juridik och psykologi än pedagogik och det diskuteras ofta om utredningsarbetet överhuvudtaget kan betraktas som socialt förändringsarbete eller om det enbart är bedömningar baserat på informationen man har samlat in. Syftet med utredandet är att bedöma om det finns ett behov av stöd och att hitta förslag på hur stödet i så fall kunde se ut. (Cederlund & Berglund 2014 s. 94) En viktig del av utvärderingsarbetet är den professionellas kunskapssyn och dess betydelse för mötet med klienten. Om den professionellas syn på klientens problematik är präglad av förutfattade meningar, finns det risk för att utvärderingen endast blir en process som söker stöd för dessa, istället för att på ett socialpedagogiskt sätt försöka öppna möjligheter och hitta nya lösningar. Utvärderingarna kan utföras med pedagogiska inslag där den planeras och genomförs tillsammans med klienten. Genom diskussion och dialog genom hela processen kan klienten hitta nya sätt att se på och hantera sin livssituation och förändringsprocessen kan börja. (Cederlund & Berglund 2014 s. 94 - 95)

Miljön och tiden för utredningsarbetet är även viktigt att reflektera kring. Cederlund och Berglund (2014) menar att utredning som sker i klientens hem är att föredra, då miljön är

så gott som naturlig och personerna får verka i sin invanda vardag. (s. 96) Genom att använda olika aktiviteter och vardagssituationer kan den professionella ta del av klientens sätt att hantera olika situationer och det blir lättare att identifiera problem som uppstår. Här blir diskussionen en naturlig del av arbetet, då det är nästintill omöjligt att endast samla in information och iaktta klienten på avstånd. Det kan bidra till en lärande och reflekterande process där man tillsammans funderar på hur man kan hantera situationer på olika sätt. (s. 97)

Alatalo, Lappi och Petrelius (2017) skriver i sin rapport om bedömning och utredning som en viktig del av familjearbetesprocessen. De menar att en bedömning av barnens och familjernas livssituation och behov av stöd ska göras när de först kommer till familjearbetet, när arbete med familjen inleds, under familjearbetets gång och efter att det har avslutats. En bred och heltäckande bedömning är en väsentlig faktor för att familjearbetet ska lyckas och den ska göras före det målinriktade och systematiska arbetet med familjen startar. (s. 36)

Föreningen för mental hälsa i Finland (Laukkanen 2017) har utvecklat metoden ”Perhearviointi”, där syftet är att utvärdera familjens resurser, styrkor och utmaningar. Metoden går ut på att man tillsammans med familjen går igenom hur familjens vardag löper, familjemedlemmarnas relationer till varandra, hur föräldraskapet fungerar osv. Barnet och dess välmående ska vara i fokus, familjen ska aktivt vara delaktiga i hela processen och den professionella ska inte utvärdera familjen, familjen utvärderar sig själva. Utvärderingen består av nio delområden; problemområden, anpassningsförmåga, föräldraskap, kommunikation, känsloliv, relationer, identitet, familjebakgrund och en sammanfattande familjeprofil. Utvärderingen utförs i form av diskussion, frågor och uppgifter som familjen ska utföra tillsammans. Det mest centrala med denna metod är att man fokuserar lika mycket på familjens styrkor och resurser som problemområden. Det betyder att metoden kan vara ett bra verktyg för att på ett systematiskt sätt lyfta fram familjens risk- och skyddsfaktorer.

5.4 Sammanfattning

Ett tillräckligt bra föräldraskap, där föräldrarna är trygga i sin föräldraroll och kan samarbeta sinsemellan, utgör en trygg grund för utmaningar familjer möter, även en skilsmässa. Familjer som genomgått en skilsmässa kan däremot behöva socialpedagogisk hjälp för att hantera sina upplevelser och för att barnens välbefinnande ska tryggas. För att kunna hitta risk- och skyddsfaktorerna inom familjen måste en heltäckande utredning göras, där man kartlägger föräldrarnas och barnens livssituation, styrkor och svagheter, resurser och utmaningar. På basen av den kan man sedan ta beslut om relevanta stödinsatser. Beroende på bedömningens omfattning och kvalitet skapas grunden för arbetet med familjerna och stödet de får.

6 METOD OCH ARBETSPROCESS

Som metod för examensarbetet valde vi att göra en allmän litteraturstudie. I början av arbetsprocessen funderade vi mellan en litteraturstudie eller empirisk forskning av något slag. Vi kom ändå fram till att det redan finns mycket relevant material i ämnet och att det knappast skulle uppstå någon ny kunskap om vi undersökte situationen på fältet. Vi ville få en djupare förståelse för hur man kan jobba utgående från risk- och skyddsfaktorer hos barn och familjer som genomgått skilsmässa, och därför tycker vi en litteraturstudie bäst kan hjälpa oss få den kunskapen.

6.1 Litteraturstudie

Målet med en litteraturstudie är att ta fram vad som har forskats inom ett visst område och med hjälp av den kunskapen sammanställa teorier och resultat. Syftet är att kunna sammanställa allt det man har tagit reda på till en relevant helhet. Litteraturstudier baserar sig på data som samlats in av andra, sekundärdata, d.v.s. det man hittar i böcker, tidskrifter, databaser och liknande. (Jacobsen, 2010, s. 59 - 60) En litteraturstudie är en omfattande studie och tolkning av litteratur som handlar om ett specifikt ämne. I vårt fall handlar det om skilsmässa, familjearbete och risk- och skyddsfaktorer. I litteraturstudien försöker man hitta svar på forskningsfrågorna man har ställt genom att söka och analysera relevant litteratur. Analysen kan sedan leda till utveckling av nya insikter. Man kan säga

att materialet man hittar är som pusselbitar och litteraturstudien i sig är hela pusslet. Litteraturstudier är viktiga och användbara för att de strävar till att sammanfatta litteraturen som finns tillgänglig kring det valda temat. Syftet med litteraturstudier är att göra en analys på forskning som finns, så att läsaren inte måste läsa varje forskning skilt. (Aveyard 2010, s. 5 - 6)

Det första steget i en litteraturstudie är att identifiera och avgränsa det område som ska studeras. I vårt examensarbete var det en ganska lång process där vi först hade en större helhet som ämne, men vi fick önskemål om att rikta in oss på skilsmässa. Detta blev en stor avgränsning och ändrade på ganska mycket i arbetet. Därefter ska vetenskapligt material insamlas och avgränsas till ett urval av studier på basen av deras relevans och kvalitet. Vi sökte material i två omgångar, först för att få svar på första frågan, och sedan, baserat på det vi hittat, till den andra frågan. För att analysera och sammanställa materialet gör man en innehållsanalys där de övergripande områdena identifieras. Man söker efter likheter och olikheter i teori, metod, syfte och resultat i de olika artiklarna. Efter det sorterar och sammanställer man enligt de resultat man har hittat. (Friberg 2012 s. 135 – 142)

Det finns några olika typer av litteraturstudier. En allmän litteraturstudie, som också kallas litteraturgenomgång eller forskningsöversikt, har som syfte att beskriva kunskapsläget inom ett visst område. I en allmän litteraturstudie väljer man ett urval av studier och beskriver och analyserar dem, sällan på ett systematiskt sätt. En systematisk litteraturstudie däremot förutsätter ett tillräckligt antal studier av god kvalitet och systematiska metoder används för att analysera resultatet. (Forsberg & Wengström 2013 s. 25 - 28) Vi valde att göra en allmän litteraturstudie eftersom det inte finns tillräckligt mycket studier som handlar om vårt ämne som uppfyller kriterierna för en systematisk litteraturstudie.

6.2 Etiska överväganden

Under examensarbetets gång är det viktigt att hela tiden göra etiska överväganden. Forsberg & Wengström (2013) förklarar i sin bok ”Att göra systematiska litteraturstudier”

att dessa överväganden ska göras främst när det gäller urval och presentation av resultatet. Etiska överväganden vid en litteraturstudie kan se ganska annorlunda ut än vid en empirisk forskning. Undersökningsmaterialet är tidigare inhämtad kunskap och frågorna ställs till litteraturen, inte till personer. Forsberg & Wengström beskriver hur felsteg från god vetenskaplig praxis för en litteraturstudie kan vara förfälskning, stöld eller plagiat av data, hypoteser eller metoder utan att man anger källa, eller förvrängning av forskningsprocessen på något sätt. (s. 69)

De fortsätter med att lista tre saker som du måste tänka på: du ska välja studier som har fått tillstånd från en etisk kommitté eller där det görs utförliga etiska överväganden, du ska redovisa för alla artiklar som ingår i litteraturstudien och du ska presentera alla resultat som stöder eller inte stöder hypotesen. De menar att det är oetiskt att endast redogöra för de artiklar som stöder skribentens egen åsikt. (Forsberg & Wengström, 2013 s. 70) I ett examensarbete är det viktigt att alltid göra källhänvisningar och källförteckningar korrekt. I källförteckningen får det inte finnas med sådana källor som vi inte använt oss av i arbetet och alla källor vi använt skall vara med i källförteckningen. Eftersom vi ger ut vårt examensarbete i Arcadas namn får vi inte heller publicera någonting utan godkännande av handledare.

6.3 Inklusion- och exklusionskriterier

I litteraturstudien har vi sökt efter vetenskapliga artiklar som tangerar vårt ämne, i olika databaser och med sökord som risk- och skyddsfaktorer, skilsmässa, små barn, föräldrar, familjer osv. Artiklar som är äldre än 10 år utesluts och studier som gjorts i Finland och Norden väljs i första hand. Artiklarna ska helst vara skrivna om barn under skolåldern, det vill säga 0 - 6 år. Till vår första frågeställning sökte vi artiklar där det listas många olika risk- och skyddsfaktorer för att ta reda på vanliga, ofta förekommande faktorer hos familjer som genomgått skilsmässa. Till vår andra frågeställning sökte vi sedan artiklar som behandlar hur man kan arbeta för att stöda familjerna så att man minskar dessa riskfaktorer och stärker skyddsfaktorerna. Inklusionskriterier på artiklar som tas med i arbetet är att de är förhandsgranskade och i fulltext format, på engelska, svenska, finska, norska eller danska.

6.4 Datainsamling

För att lättare få svar på våra frågor har vi gjort artikelsökningen i två olika omgångar. Först sökte vi artiklar som svarade på den första frågan, vilka är vanliga risk-och skyddsfaktorer hos familjer som genomgått en skilsmässa, och sedan gjorde vi en ny sökning baserat på dem, hur man kan stöda familjen genom att minska på riskerna och öka skyddsfaktorerna. Datainsamlingsprocessen är tydliggjord med olika kapitel och rubriker.

Fråga 1: Risk- och skyddsfaktorer hos familjer i skilsmässa

Vi gjorde en litteratursökning för att få svar på den första frågeställningen, ”vilka är vanliga risk- och skyddsfaktorer hos familjer som har genomgått en skilsmässa?” Vi sökte i några olika databaser, med olika kombinationer av sökord, t.ex. skilsmässa, risk- och skyddsfaktorer och barn, på svenska, finska och engelska. Vi hittade sammanlagt sju stycken artiklar som vi anser är relevanta och kan svara på frågeställningen. De artiklar som kom upp i sökningen men som vi valde att inte inkludera i vårt arbete handlade inte direkt om vårt ämne, hade inte tillräckligt hög kvalitet eller var för gamla.

Genom att läsa speciellt artiklarnas resultatkapitel kunde vi hitta olika faktorer som beskrevs som risk- eller skyddsfaktorer eller kunde tolkas som det. I ungefär fyra av artiklarna listade man risk- och/eller skyddsfaktorer man hittat i sina undersökningar, som påträffades hos skilsmässofamiljer. I de resterande tre artiklarna definierade man inte specifikt olika fenomen med att vara en risk eller skyddande faktor, utan vi gjorde själva den kopplingen utgående från kontexten och hur man beskrev att fenomenet t.ex. kunde utgöra skada för barnet (risk) eller kunde stöda barnets utveckling (skyddande). De olika risk- och skyddsfaktorerna som framkom i de artiklarna sammanställde vi i en tabell, där vi fick en helhetsöverblick och kunde börja se återkommande, liknande faktorer. Vi gjorde upp listor på basen av vad vi hittat, en med riskfaktorer och en med skyddsfaktorer. (bilaga 1) De olika faktorerna benämndes givetvis på olika sätt i olika artiklar, trots att det handlade i stora drag om samma sak.

Fråga 2: Att stöda familjerna genom att minska riskfaktorerna och stärka skyddsfaktorerna

För att få svar på vår andra fråga utgick vi från de tre kategorierna vi hade gjort upp i förra frågeställningen, nämligen relationen mellan föräldrarna, relationen mellan barn och förälder samt vardagens struktur i den nya familjekonstellationen. Vi sökte artiklar med olika sökord, bland annat de risk- och skyddsfaktorer vi hittat eller kategoriernas rubriker, till exempel stöd i föräldraskapet efter skilsmässa, växelverkan mellan föräldrar och barn, stöd i vardagen, hemservice. Genom att läsa artiklarnas resultat hittade vi olika metoder, stödformer eller saker att fokusera på i arbete med familjer, kring dessa teman.

I början var det ganska svårt att hitta relevanta artiklar, så det tog sin tid. Vi valde efter hand att även inkludera progradu-avhandlingar, då vi hittade så få vetenskapliga artiklar. Vi anser att detta var ett bra beslut, då materialet vi då hittade fördjupade vårt resultat. Vi sökte i flera olika databaser, men 10 av 11 av de valda artiklarna hittades ändå via Google Scholar, då vi gärna använde finländska artiklar och avhandlingar. Vi hittade sammanlagt 11 artiklar som vi tycker är relevanta och kan bidra till svar på frågeställningen, tre för kategori ett och fyra stycken för kategori två och tre. För att förtydliga vilka artiklar vi hittade var och med vilka sökord gjorde vi upp en tabell för varje kategori. (bilaga 2)

6.5 Innehållsanalys

Metoden vi har valt att använda för att analysera vårt material är en induktiv innehållsanalys. En induktiv analysform innebär att man analyserar utgående från innehållet i texten istället för utifrån en bestämd teori eller modell, som i den deduktiva formen. (Danielson, 2012 s. 335) I en innehållsanalys går man igenom olika faser. Det första man gör är att kategorisera, att dela upp texten i olika teman eller problemställningar. Därefter försöker man illustrera kategorierna med hjälp av citat och exempel. Man räknar hur ofta ett tema nämns och jämför sedan artiklarna med varandra och söker efter likheter och skillnader. Till slut försöker man hitta förklaringar till skillnaderna i materialet. (Jacobsen, 2010 s. 139) I vårt arbete gör vi först en innehållsanalys av det material vi samlade in för den första frågeställningen, dvs att

plocka ut risk- och skyddsfaktorer ur de valda artiklarna och sedan jämföra likheter och skillnader och komma fram till övergripande kategorier. Resultatet som framkommer som svar på den andra frågeställningen analyserar vi sedan genom att knyta det till våra teoretiska perspektiv och tidigare forskning för att bättre kunna förstå vårt resultat.

7 RESULTAT

I resultatkapitlet kommer det först att redogöras för de risk- och skyddsfaktorer som framkom i materialet. Sedan går vi vidare till den andra frågeställningen och redogör för stöd till familjerna utgående från kategorierna som gjorts upp, dvs relationen mellan föräldrarna, relationen mellan barn och förälder och vardagens struktur.

7.1 Risk- och skyddsfaktorer hos familjer i skilsmässa

I den första artikeln (Sinkkonen 2018) framkom inga skyddsfaktorer men föräldrarnas ständiga konflikter och föräldraalienation nämndes som risker för barnets utveckling. Föräldraalienation (PAS) innebär att en av föräldrarna, genom att till exempel anklaga eller tala negativt om den andra föräldern, manipulerar och intalar barnet att ta avstånd till den andra föräldern. (s. 466) Vårdnadstvist nämndes som riskfaktor i den andra artikeln (Bergman & Rejmer 2017). Syskonrelationer under en skilsmässa undersöktes i den tredje artikeln, där det kom fram att inga syskon eller dåliga relationer med dem innebär en risk och en stödande, god syskonrelation kan fungera som en skyddsfaktor. (Post & Van der Valk 2014). Den fjärde artikeln nämnde ensamförsörjarskap som en riskfaktor och motsatsen, närvarande föräldrar, både fysiskt och psykiskt, samt ett gott föräldraskap som skyddsfaktorer (Bastaitis & Mortelmans).

Dålig förberedelse av barnet för vad som kommer att hända, föräldrarnas konflikter, frånvarande föräldrar, föräldrarnas dåliga anpassningsförmåga och att de är upptagna av sitt eget mående beskrevs som riskfaktorer i den femte artikeln. Skyddsfaktorer som nämndes är däremot ett gott samarbete mellan föräldrarna samt ett kompetent föräldraskap som innehåller värme, emotionellt stöd och åldersanpassade regler och förväntningar. (Kelly & Emery 2003) Leon (2003) nämner många riskfaktorer, så som

ungt föräldraskap, låga inkomster, föräldrarnas konflikter, psykisk ohälsa hos föräldrarna samt växelvist boende för små barn. Barnets personlighet och temperament kan vara både risk- och skyddsfaktorer. Skyddsfaktorer som framkom i artikeln var att barnet har kontakt med båda föräldrar, en trygg tidig anknytning och en varm relation mellan barn och förälder, god kommunikation mellan föräldrarna och socialt stöd från släkt, vänner och professionella. Den sjunde och sista artikeln (Rogers 2004) beskrev riskfaktorer som konflikt mellan föräldrarna och att de kommunicerar ”via” barnet, inkonsekvent föräldraskap, psykisk instabilitet hos föräldrarna samt deras försämrade känslomässiga stöd, responsivitet och tålmod gentemot barnen, speciellt under ”krisfasen”. Skyddsfaktorer som framkom däremot var en god relation mellan barn och förälder, medling i skilsmäsofrågor, stöd från släkt och vänner, föräldrarnas goda anpassningsförmåga samt att man upprätthåller samma dagliga rutiner, föremål och leksaker och att barnen får hållas i samma miljöer som skola och daghem.

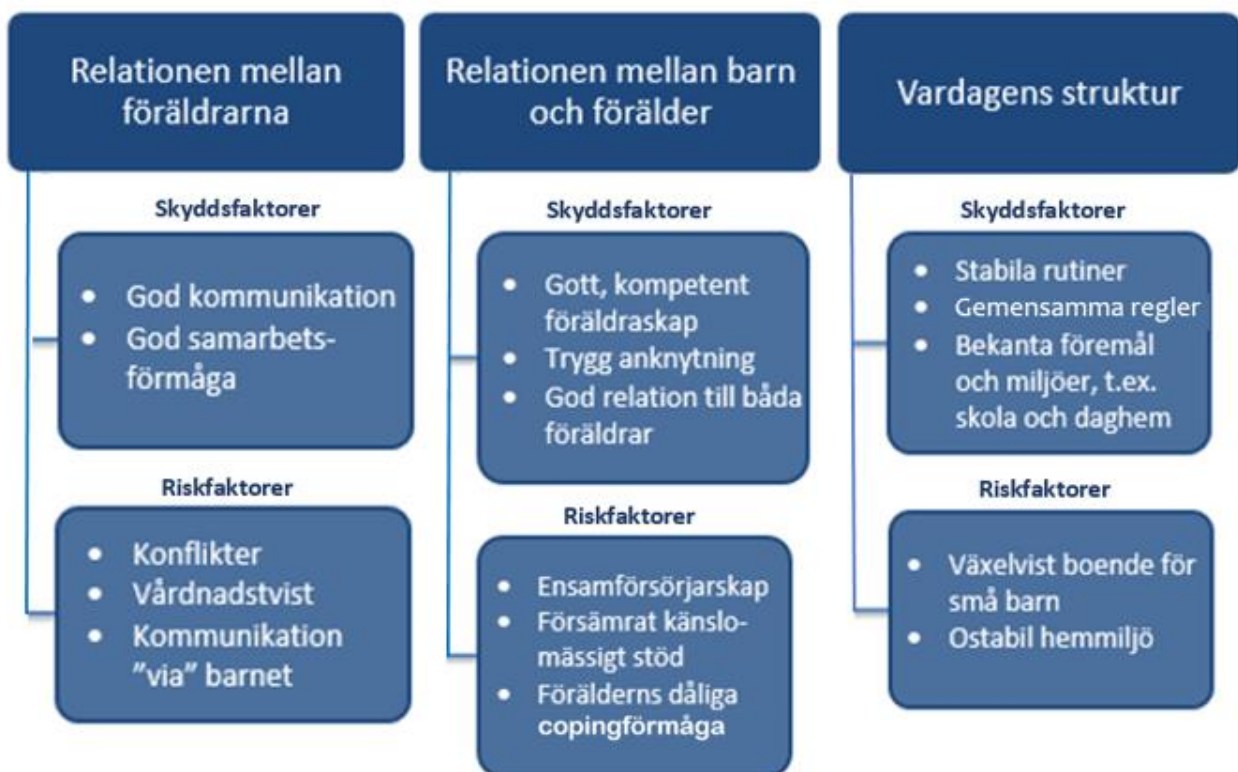
De mest centrala riskfaktorerna som framkom var alltså föräldrarnas konflikter, vårdnadstvist, frånvarande föräldrar, ensamförsörjarskap, psykisk ohälsa hos föräldrarna, föräldrarnas dåliga anpassnings- eller copingförmåga och att de främst är upptagna av sitt eget mående istället för barnets. De vanligaste skyddsfaktorerna som framkom, däremot, var ett gott, konsekvent föräldraskap, en varm föräldra-barnrelation, en trygg tidig anknytning, föräldrarnas goda kommunikations- och samarbetsförmåga, att barnet har kontakt med båda föräldrar, ett socialt nätverk samt fortsatta stabila rutiner och en stabil hemmiljö. Många av faktorerna vi hittade var varandras motsatser, till exempel dålig samarbetsförmåga och ett gott samarbete, så de har vi ”slått ihop” till antingen en risk- eller skyddsfaktor.

För att tydliggöra vårt resultat och för att göra det lättare inför nästa litteratursökning valde vi att lägga in faktorerna i olika kategorier. Vi började med att kategorisera faktorerna i olika teman som kommunikation, föräldraskap och stabil hemmiljö, men vi märkte att de gick så mycket in i varandra och var svåra att se skillnad på i vissa fall så vi ändrade dem. Vi började se att vissa av faktorerna handlade om föräldra-barnrelationen, vissa om relationen mellan föräldrarna och vissa om risker eller skyddande faktorer i

rutiner och hur vardagen runt barnet var uppbyggt. Vi valde därför att avgränsa och kategorisera de olika faktorerna i tre teman:

1. Relationen mellan föräldrarna
2. Relationen mellan barn och förälder
3. Vardagens struktur

Den första kategorin handlar om faktorer föräldrarna emellan; konflikter, vårdnadstvist, kommunikation och samarbetsförmåga. Relationen mellan barnet och föräldern innehåller faktorer som kompetent, närvarande föräldraskap, anknytning, och förälderns anpassningsförmåga. Den tredje kategorin går mera in på en praktisk nivå, som rutiner, en stabil vardag, gemensamma regler och att barnet får ha kvar bekanta miljöer, leksaker och vänner. Nedan har vi synliggjort dessa kategorier och tillhörande risk- och skyddsfaktorer i en bild.

Figur 1. Risk- och skyddsfaktorer enligt resultatet.

7.2 Att stöda familjerna genom att minska riskfaktorerna och stärka skyddsfaktorerna

I detta kapitel redogör vi för artiklarna vi har hittat som svar på den andra frågan, hur man kan minska riskfaktorerna och stärka skyddsfaktorerna. Vi utgår från de olika kategorierna, relationen mellan föräldrarna, relationen mellan barn och förälder och vardagens struktur och skriver om dem i tre kapitel. Trots att vi har delat in risk- och skyddsfaktorerna i dessa kategorier går de ändå inte helt att skilja på och kategorierna går lite in i varandra. Ett kompetent föräldraskap, till exempel, passar in i både första och andra kategorin, då det ofta kräver samarbete och kommunikation föräldrarna emellan samtidigt som det i hög grad påverkar barnet och dess relation till föräldern.

7.2.1 Stöd för relationen mellan föräldrarna

Nedan redogör vi för det resultat vi har hittat i artiklarna som diskuterar stöd för relationen mellan föräldrarna, specifikt angående kommunikation, samarbete och ett delat föräldraskap.

Ylisaukko-Oja skriver i sin avhandling om föräldrars upplevelser av medling och stöd från barnatillsyningsmannen efter en skilsmässa. I resultatet framkom att föräldrarna upplevde att genom att ha fört diskussioner med medlaren hade de fått många insikter om familjens nya situation och hur de skulle hantera den för allas bästa. De upplevde att den professionella hade varit ett gott stöd i processen och hade förklarat följderna av olika beslut de skulle fatta, vilket hade stärkt föräldrarnas förståelse för situationen och hjälpt dem i de svåra besluten. Medlaren hade ofta lyft fram barnets perspektiv och hjälpt föräldrarna att tillsammans jobba för barnets bästa, istället för att fastna i konflikterna. Föräldrarna uppskattade även den positiva feedback de ofta fick och de upplevde att den professionella hjälpte dem med deras kommunikation och samarbetsförmåga. Man kunde alltså konstatera, utgående från resultatet, att föräldrarna blev stärkta av de diskussioner de förde med den professionella och de hade fått en tilltro till att ett gott föräldraskap kan fortsätta även efter skilsmässan. (Ylisaukko-Oja 2015 s. 43 – 46)

Resultatet visar även på en annan vanlig stödform för föräldrar efter en skilsmässa, nämligen referensstödgrupper. Anna Sorro (2014) skriver i sin avhandling om dessa grupper, specifikt *Vanhemman neuvo*-grupper, och hur de kan stöda föräldrarna i deras samarbete och delade föräldraskap. Syftet med referensstödgrupper i allmänhet är att motverka ensamhet hos deltagarna, att få dem att känna att det finns andra som upplevt liknande saker, och att skapa en känsla av gemenskap. Deltagarna kan sinsemellan dela information, fungera som rollmodeller för varandra och motivera varandra. Resultatet som kom fram i undersökningen var att deltagarna i referensstödgrupper hade fått verktyg för att kunna kommunicera med den andra föräldern, för att kunna fungera tillsammans i praktiken som föräldrar samt för att ändra sin attityd till den andra föräldern. (s. 43 – 56)

Under stödgruppens gång hade man tagit upp verktyg angående föräldrarnas kommunikation och växelverkan både då barnet hör och då det inte är i närheten samt förmågan att lyssna. Konkreta tips som togs upp var att tala om den andra föräldern som mamma/pappa, och inte som ”mitt ex”, nolltolerans mot att tala illa om den andra då barnet hör, ett neutralt språkbruk, att hålla innehållet i diskussionerna till barnet och dess angelägenheter samt textmeddelanden som ett verktyg för kommunikationen. (Sorro s. 44) Förändringar i attityder innebar att föräldrarna började se varandra mer som barnets förälder istället för partner, vilket hjälpte dem att förstå betydelsen av att den andra fanns i barnets liv. Referensstödgruppen bidrog även till ett stärkt självförtroende hos deltagarna och en stärkt tro på det egna föräldraskapet. Resultatet visade däremot att föräldrar som överhuvudtaget inte kunde kommunicera sinsemellan inte hade någon nytta av de verktygen som de fick via referensstödgrupperna, då det inte fanns något samarbete att utveckla. Det här kan bli en utmaning för de professionella, och då kanske man måste hitta en annan stödform än just gruppverksamhet. (s. 63)

Irene Pulli (2015) skriver i sin avhandling ”*Vanhempien tukeminen erotilanteessa*” att arbetet med familjen som genomgått en skilsmässa ska övergripande handla om att lyfta fram barnets perspektiv, att behålla och förstärka barnets relation till båda föräldrarna och att stöda föräldrarna att bygga upp ett fungerande ”samarbetsföräldraskap”. Målet med arbetet ska vara att stöda föräldrarna i att skilja på parförhållande och föräldraskap, så att de kan se att det går att fungera tillsammans som föräldrar trots att parförhållandet tagit

slut. Då kan de börja kommunicera och, utan att det uppstår konflikter, tillsammans bära ansvaret för barnet och saker som rör dess liv. För att uppnå det måste de även se den andras roll och betydelse i barnets liv och förstå hur viktigt det är att barnet får en god relation även till den andra föräldern. (s. 20)

7.2.2 Stöd för relationen mellan barn och förälder

För att stärka båda föräldra-barnrelationerna efter skilsmässan ska man, enligt de framkomna risk- och skyddsfaktorerna, satsa på en trygg anknytning, ett kompetent föräldraskap, att barnet får träffa och umgås med båda föräldrar och att en varm föräldra-barnrelation uppstår eller upprätthålls. Nedan presenterar vi vad vi hittade i artiklarna som berör dessa teman.

Resultatet visar att för att kunna upprätthålla en god relation och trygg anknytning till båda föräldrarna efter skilsmässan måste barnet ha regelbunden kontakt till båda föräldrar. Om barnet umgås med den ena föräldern mer sällan och oregelbundet kan man behöva reflektera över hur man tryggar en god relation. Broberg & Hakovirta (2005) konstaterar att för barnets skull är det bäst om föräldrarna tillsammans kan komma överens om barnets boende och träffar. Det här gäller speciellt familjer där det finns små barn, då de inte själva kan föra sin talan och på egen hand upprätthålla kontakten med båda föräldrar. Dessa beslut kan man ändå tvingas göra i de svåraste stunderna av kaos och kris, och därför behöver många familjer professionell hjälp för att barnets bästa ska hållas i fokus. Det är även viktigt för barnets skull att riktlinjerna för boende och träffar med den andra föräldern slås fast så snabbt som möjligt efter skilsmässan, så barnet kan förbereda sig och lita på att relationerna med båda föräldrarna kommer att fortsätta. (s. 150 - 151)

En annan utmaning för föräldraskapet i samband med skilsmässa är kontakten med den föräldern som barnet för tillfället inte bor med. Yarosh et al (2008) skriver om hur man, med hjälp av teknologi, kan upprätthålla barns relation till den föräldern. De förklarar hur det kan vara svårt för den föräldern att vara involverad och delaktig i barnets liv och fostran, och geografiska avstånd kan göra det ännu svårare. I undersökningen författarna

gjorde kom det fram utmaningar föräldrarna upplevde angående kommunikation med barnet när det är hos andra föräldern. Det handlade om svårigheter med att hålla sig uppdaterad angående barnets mående och aktiviteter, att kommunicera utan att störa det andra hushållet och att hitta meningsfulla samtalsämnen för telefonsamtal. (Yarosh et al, 2008 s. 192 - 203) Artikeln visade alltså att kommunikationen i skilsmässofamiljer och dess inverkan på föräldra-barnrelationen har vissa svårigheter. Föräldrarna, och professionella som jobbar med dessa familjer, måste därför försöka hitta olika metoder och hjälpmedel som kan stöda en god kommunikation då ett barn och dess förälder inte är tillsammans.

Hur kan man då som professionell stöda anknytningen mellan barn och förälder? Olsson och Polakowska (2015) skriver i sin avhandling om BVC-sjuksköterskors upplevelser av att stöda anknytning mellan barn och deras föräldrar (i Finland rådgivning). Resultatet visade vilka förutsättningar och arbetssätt som är viktiga då man stöder anknytningen och de viktigaste teman som framkom var empowerment och att skapa förtroende. (s. 18) Empowerment handlar om att förmedla till föräldrarna att de är de viktigaste för barnet, speciellt då föräldrarna känner sig otillräckliga i föräldrarollen. Det är även viktigt att vara lyhörd, ställa öppna frågor och våga få ett ärligt svar. Empowerment handlar ofta om praktisk vägledning och en hel del uppmuntran, att ta fasta på vad föräldrarna gör rätt och bygga vidare på det. BVC-sköterskorna ansåg även att föräldrarnas förtroende är en viktig del i arbetet med att stöda anknytningen, målet ska vara ett samtalsklimat där föräldrarna upplever att de professionella har tid med dem och att de kan vara sig själva. Ett praktiskt exempel på hur man kan skapa en god relation är genom att göra hembesök. Samspelet mellan barnet och föräldrarna kan observeras i en lugnare, mer naturlig miljö där eventuella signaler på en icke fungerande anknytning lättare kan uppmärksammas. (s. 20)

Jukka Mäkelä och Saara Salo (2011) skriver i sin artikel ”*Theraplay – vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutushoito lasten mielenterveysongelmissa*” om olika interventionsformer, med grund i teorier om anknytning och social inlärning, som har som syfte att stöda växelverkan mellan ett barn och dess förälder. Det som lyfts fram i de flesta teorier är stöd för föräldrarnas sensitivitet, positiva fostringsförmåga och förmåga att reflektera. Faktorer som gör en intervention eller metod mer effektiv, menar Mäkelä

och Salo, är att både föräldern och barnet är med i övningen samtidigt, videoobservationer används som stöd för föräldrarnas förmåga att reflektera samt ett positivt samarbete med föräldrarna. Författarna konstaterar att det är helt möjligt att förändra och förbättra en destruktiv växelverkan. Speciellt den tidiga anknytningen och växelverkan mellan ett yngre barn och dess vårdare är väldigt mottaglig för förändring. (s. 327 - 328)

En metod de speciellt lyfter fram i artikeln, som innehåller alla dessa element, är Theraplay. Det är en terapimetod där man aktivt försöker förstärka en positiv emotionell kontakt mellan barnet och föräldern, deras anknytning, självkänsla och sociala färdigheter. Fem viktiga grundelement betonas, som är centrala i en god föräldrabarnrelation; engagemang, struktur, omvårdnad, utmaning och lekfullhet. (Mäkelä & Salo 2011 s. 331) För att stöda föräldrarnas sensitivitet gentemot barnet använder man en hel del videoobservationer. Det ska hjälpa föräldern att märka och identifiera barnets reaktioner, känslor och ordlösa kommunikation och sedan agera utgående från dem. Fysisk beröring är en central del av arbetet, som föräldrarna uppmanas att använda för att till exempel lugna ett oroligt eller överaktivt barn.

Föräldrarnas positiva fostrings- och handledningsförmåga stärker man genom att uppmana föräldern att stöda, uppmuntra och hjälpa barnet i problemsituationer. Detta sker i lek, där målet också är att stärka barnet självförtroende genom att lyckas. Leken formas så att den bidrar till delad glädje, istället för tävlingsinstinkt. Den tredje delen i ett lyckat föräldrabarn samspel är föräldrarnas förmåga att reflektera över sitt agerande. Det stöder man i Theraplay genom att få föräldrarna att se situationer ur barnets perspektiv och upplevelser samtidigt som man vill att föräldern funderar över sina egna känslor och upplevelser av anknytning och hur det påverkar relationen med barnet. (Mäkelä & Salo 2011 s. 332)

7.2.3 Stöd i vardagens struktur

För att stöda skilsmässofamiljens vardag på ett praktiskt plan ska man, enligt risk- och skyddsfaktorerna vi hittade, satsa på att familjen får stabila rutiner och en stabil hemmiljö, gemensamma och adekvata regler och att barnen får behålla bekanta föremål och hållas kvar i bekanta miljöer som skola och daghem. Föräldrarna kan även behöva stöd i beslut

om hur barnet ska bo, speciellt då barnet är litet och ett växelvist boende inte nödvändigtvis är det bästa alternativet. Nedan redogör vi för materialet vi hittade angående stöd för vardagens struktur.

Vardagen för en familj som genomgått en skilsmässa kan skilja sig ganska mycket från hur vardagen såg ut innan skilsmässan. Det finns många praktiska utmaningar som familjen måste tackla samtidigt som man försöker bearbeta vad som hänt. Hannariikka Linnavuori (2007) undersöker i sin avhandling barns upplevelser av att bo växelvist hos sina föräldrar. Till skillnad från vad många vuxna tror, upplevde alla barnen i studien att ett växelvist boende fungerar bra och är det bästa alternativet efter skilsmässan. Ändå kom det fram många saker som de upplevde utmanande med att ha två hem. Många av barnen upplevde flyttandet av kläder och saker som det mest problematiska, speciellt om avståndet mellan hemmen var stort. En del uttryckte även själva flyttandet mellan hemmen som jobbigt, speciellt om föräldrarna vägrade träffa varandra och barnen fick göra flytten på egen hand. De flesta barn uttryckte även ett behov av att ha ett eget rum på båda ställen, där man kan vara helt för sig själv. Ungefär hälften av barnen som intervjuades uppgav att föräldrarna inte hade likadana, gemensamma regler angående till exempel hemkomst, läggdags och spelande. De flesta tyckte däremot inte att det var problematiskt med olika regler, förutom några som tyckte att den ena förälderns regler var mer orättvisa och strikta än den andras. (s. 81 – 90) Om vi ser på dessa resultat kan vi konstatera än en gång att föräldrarnas förmåga att samarbeta och kommunicera är avgörande för barnets välmående, även då det handlar om praktiska arrangemang.

I resultatet framkommer även hur konkret hjälp i familjearbete kan se ut. Alatalo, Lappi & Petrelius (2017) menar att trots att stödet till familjerna huvudsakligen ska utgå från att stärka familjens egna resurser, kan det ibland behövas att den professionella gör något *istället för* den trötte föräldern, så att denne får vila och samla krafter att sedan kunna ta emot mer målinriktad och resursförstärkande hjälp. De menar att om föräldern är så utmattad så att den inte orkar ta itu med olika hemsysslor, så orkar den antagligen inte heller diskutera och arbeta med stora, svåra frågor för att stärka de egna krafterna på lång sikt. Den praktiska hjälpen kan handla om stöd i kontakt med olika myndigheter, hjälp med att ansöka om olika förmåner eller konkret hushållshjälp. (s. 46 - 47) Det här kan

vara speciellt aktuellt när en familj går eller just har gått igenom en skilsmässa, då många praktiska arrangemang ska fixas mitt i allt det svåra och kaotiska.

Niemeläinen (2005) skriver i sin avhandling ”*Kotipalvelun perhetyö lapsiperheiden konkreettisen tuen antajana*” om barnfamiljers hemservice som en del av familjearbete och om familjernas upplevelser av den. De största områden som familjerna hade fått hjälp med var barnskötsel, hemsysslor och hjälp med hantering av familjens ekonomi. När det kom till hjälp med barnen handlade det utöver konkret barnpassning mycket om stöd i fostringsfrågor, till exempel hjälp med dygnsrytm, gränssättning samt barnets mat- och sömnrutiner. Barnpassningen innebar ofta att mamman fick en stund för sig själv, då hon kunde städa, vila eller åka på ärenden. Hjälp med hemsysslor handlade oftast om att familjen fick hjälp med att hålla hemmet rent och matlagning. En del av föräldrarna hade även fått hjälp med att betala räkningar, planera sin ekonomi och fylla i ansökningar. Hjälp med att skapa sociala relationer utanför hemmet förekom också. (s. 36 – 38)

Familjearbete i vardagen innebär att familjearbetaren, genom att vara i växelverkan med familjen, går bredvid och vägleder, ger trygghet och vila, och är med och löser problem. I praktiken handlar det om, som även har framkommit i de andra artiklarna, hjälp med vardagssysslor, hjälp med att sätta gränser, diskutera fostringsfrågor, att ge råd och att lyssna. (Peurasaari & Päiväniemi 2011) Familjen kan behöva hjälp med att skapa ett nytt socialt nätverk, hitta fritidsaktiviteter, dagvårdsplats eller bostad, vilket alla kan vara speciellt aktuella vid en skilsmässa. Familjen kan behöva hjälp med att planera sin vardag, vilket man kan göra tillsammans genom att till exempel skapa en inköpslista, en matlista för veckan eller ett schema där man tillsammans delar upp hushållssysslor mellan familjemedlemmarna. Familjearbetaren kan även hjälpa till med barnets läxor, eller handleda föräldern att hjälpa till. Roliga aktiviteter för hela familjen kan ibland behövas, när vardagen känns för tuff och det är svårt att hitta glädje. Det kan till exempel vara att leka, spela, pyssla, baka eller åka på en utflykt till simhallen, skogen, på picknic osv. Om familjen får komma bort en stund från vardagens bekymmer och miljö kan goda minnen skapas och växelverkan och känslan av samhörighet kan stärkas. (s. 44 – 52)

7.3 Sammanfattning

Det som framkom i resultatet som svar på den andra frågan kan delas in i två olika kategorier; konkreta stödformer samt förhållningssätt den professionella bör ha eller fokusområden som är speciellt viktiga att jobba med för att uppnå arbetets mål (minska riskerna och stärka skyddet). Det handlar alltså om till exempel medling eller samtalsstöd men också hur den professionella ska jobba och vad den särskilt ska lyfta fram i arbetet med föräldrarna. I familjearbetet med familjerna kan man alltså använda sig av olika metoder som theraplay eller hemservice om det behövs, men man kan också ”plocka ut” viktiga element ur stödformerna och tillämpa dem i familjearbetarens hembesök och dagliga kontakt med familjen. För att förtydliga resultatet i de tre huvudkategorierna har vi sammanställt dem i en figur här nedan.

Figur 2. Stöd till familjer i skilsmässa

8 ANALYS AV RESULTAT

För att kunna tolka och förstå resultatet vi har fått behöver vi sätta in det i ett större sammanhang och koppla det till relevant teori. Teori hjälper skribenten att placera in

resultatet i ett större sammanhang för att förstå varför någonting är som det är och vad det har för konsekvenser. (Jacobsen 2010, s. 278 – 279) Det här gör vi i analyskapitlet genom att koppla resultatet till den tidigare presenterade teorin och tidigare forskningen, d.v.s. utvärdering av familjens situation, tidigt stöd, barn och skilsmässa, föräldraskap efter skilsmässa och socialpedagogik.

8.1 Identifiering av risk- och skyddsfaktorer och tidigt stöd

För att kunna stöda familjerna utgående från deras risk- och skyddsfaktorer måste man först identifiera dem. För att kunna ge tidigt stöd måste också problemen identifieras och kartläggas tidigt genom en helhetsbedömning av familjens situation. Först i det skedet kan rätta stödinsatser hittas och familjen får hjälp snabbare. Det blir svårare att hitta och ge rätt hjälp ju längre tiden går innan barnen och föräldrarna får hjälp. (Marklund et al. 2012 s.7) Det här kan vara speciellt viktigt i arbete med skilsmäsofamiljer, då det handlar om en stor och drastisk omställning för barnet, och man vill stabilisera vardagen så snabbt och smidigt som möjligt. Riskfaktorer så som en ostabil vardag och ostabila rutiner kan förebyggas genom att stödet inleds tidigt, till exempel där man tillsammans med familjen planerar boendearrangemang, rutiner och andra praktiska frågor angående den nya vardagen. Marklund et al (2012 s. 21) menar även att tidigt stöd till barnfamiljer ska vara organiserat och bestå av flera olika insatser, så som praktisk hjälp, samtal och gruppsamtal. Dessa stödformer ser vi även i vårt resultat, som hemservice och annan konkret hjälp, medling som samtalsstöd och referensstödgrupper.

I artikeln ”Parents’ experiences of early support” (Rautio 2013) tog man reda på föräldrars upplevelser av tidigt stöd i familjearbete i Finland. Resultatet visade att föräldrarna tyckte att tidiga stödmodeller var av största nytta för dem. Speciellt hjälp och stöd i hemmet ansågs vara till stor hjälp. Föräldrarna uppskattade ett arbetssätt som var familjecentrerat och ett förtroendefullt bemötande. Förtroendet mellan klienten och den professionella tar även Olsson och Polakowska (2015) upp, och ett praktiskt exempel på hur man bygger det är hembesök. Respondenterna i Rautios undersökning upplevde också att familjearbetaren stärkte deras föräldraskap och hjälpte dem att bredda sitt sociala nätverk. Man kunde alltså se att empowerment hos föräldrarna blev uppnått genom små

handlingar, vardagliga stödformer, verbal bekräftelse och diskussionsstöd genom det tidiga familjearbetet. (Rautio 2013) Det här är verktyg och stödinsatser som även framkommer på flera ställen i vårt resultat och de tydliggör hur det ofta är de små handlingarna i vardagen som är avgörande för familjernas fortsatta välmående.

8.2 Stöd för familjen efter skilsmässa

För att stöda föräldraskapet efter skilsmässan ska man alltså sträva efter att motverka konflikter, vårdnadstvister och kommunikation ”via” barnet, samtidigt som föräldrarnas samarbetsförmåga och kommunikation upprätthålls eller stärks. Aino Kääriäinen (2008) beskriver vanliga förändringar i växelverkan mellan föräldrarna efter en skilsmässa, och även här kommer de vanliga riskfaktorerna ur resultatet fram; gräl och konflikter, att man inte talar med varandra och misskommunikation. Föräldraskapet upphör ändå inte trots att parförhållandet upphör, och föräldrarna måste tillsammans kunna kommunicera för att besluta om och diskutera saker i barnets liv. (s. 56 – 66) I Ylisaukko-Ojas avhandling kommer det fram många fördelar med att föräldrarna tar hjälp av en medlare eller barnatillsyningsman för att på ett fredligt sätt kunna kommunicera. Den viktigaste uppgiften den professionella hade var att hjälpa föräldrarna att se situationen ur barnets perspektiv, så att de hela tiden jobbade för barnets bästa, istället för att fastna och älta i konflikterna. (2015 s. 43 - 44)

Efter skilsmässan upplevde föräldrarna även känslor av ensamhet, osäkerhet och skuld. Ensamheten och osäkerheten syntes i att man inte får hjälp av den andra och tvingas klara allt själv. Skuld-känslor upplevdes främst hos de föräldrar som hade tagit första steget mot skilsmässan, för att ha skapat den svåra situationen och för att man inte kunde uppnå ett sådant föräldraskap man skulle önska. (Kääriäinen 2008 s. 82 – 84) Referensstödgrupper kunde i dessa fall vara ett bra stöd för föräldrarna, där syftet är att motverka ensamhet hos deltagarna, få dem att känna att det finns andra som upplevt liknande saker, och att skapa en känsla av gemenskap. (Sorro 2014 s. 43) Sammanfattningsvis kan man säga att stödet till föräldrarna efter en skilsmässa ska lyfta fram barnets perspektiv och stöda föräldrarna att bygga upp ett fungerande ”samarbetsföräldraskap” genom att få dem att skilja på parförhållande och föräldraskap. (Pulli 2015 s. 20)

För att stöda barnets relation till båda föräldrarna behöver man, enligt risk- och skyddsfaktorerna, satsa på att bygga upp eller upprätthålla ett närvarande och kompetent föräldraskap, en trygg anknytning mellan barn och förälder och att barnet får möjlighet att spendera tid med båda föräldrar. Fagan och Churchill (2012) menar att barn som genomgått en skilsmässa i genomsnitt får mindre känslomässigt stöd och mindre uppmuntran, värme och närhet. Det här ser vi även i vårt resultat, där det nämns som en riskfaktor för barnets utveckling. För att förebygga att detta sker behöver föräldern och barnet ha en trygg tidig anknytning redan innan skilsmässan, och få stöd i att skapa och upprätthålla den. Mäkelä och Salo (2011 s. 328) påpekar ändå att även efter att en otrygg eller destruktiv anknytning har skapats, antingen före eller under skilsmässan, är den helt mottaglig för förändring, i synnerhet med professionell hjälp. Barnets förhållande till pappan, eller den som den inte träffar regelbundet (etävanhemi på finska), försämras även märkbart efter en skilsmässa. (Fagan & Churchill 2012) För att förhindra att detta sker behöver professionella uppmuntra och stöda familjen till att barnet har regelbunden kontakt med båda föräldrarna. När barnet ändå är ifrån den ena föräldern, behöver de ha möjlighet till tät och regelbunden kommunikation, till exempel via telefon, så att relationen upprätthålls. (Yarosh et al 2008)

8.3 Socialpedagogiskt förhållningssätt

Hur kan vi då tillämpa våra resultat på socialpedagogik? Cederlund och Berglund (2017 s. 57) menar att det finns en risk med att sortera människor utgående från vad de *inte kan*, deras svagheter och tillkortakommanden, då det ofta producerar självuppfyllande profetior. Istället ska målet med arbetet vara att utgå från människors egna resurser, vad de har och vad de kan. Vi märker snabbt en koppling till detta arbetes tema, och kan konstatera att i detta fall menar författarna antagligen att man ska fokusera på familjens skyddsfaktorer. I vissa fall kommer detta säkert naturligt, då många faktorer är varandras motsatser, och genom att stöda det som skyddar minskar vi även risken, till exempel en trygg eller otrygg anknytning. Andra gånger är det kanske inte så självklart, då riskfaktorn är hemskt stark och dominerande, som destruktiv konflikt, och arbetet blir antagligen lätt inriktat på att minska konflikterna. Då är socialpedagogikens syfte nog att vi svänger upp och ner på det hela och, till exempel genom att få föräldrarna att tala med varandra i en

lugn och kontrollerad miljö, stärker kommunikationen steg för steg, så minskar antagligen konflikterna efter hand. Det blir alltså i princip en paradox, att minska riskerna genom att jobba med det som skyddar, men det finns en hel mängd forskning som stöder den teorin, då socialpedagogiken bygger så långt på att hålla fokus på resurserna i förändringsarbetet.

9 DISKUSSION

I detta kapitel kommer resultatet att diskuteras i relation till syftet och frågeställningarna i arbete. Det reflekteras även över valet av metod, hur arbetsfördelningen fungerade och ger förslag på fortsatt forskning.

9.1 Resultatdiskussion

Syftet med detta examensarbete var att öka kunskapen om risk- och skyddsfaktorer inom familjearbete så att de på basen av dem kan stöda skilsmässofamiljer till en positiv utveckling och en trygg vardag. För att uppnå vårt syfte skulle vi svara på frågorna; vilka är vanliga risk- och skyddsfaktorer hos familjer som har genomgått en skilsmässa och hur kan professionella, inom familjearbete, arbeta för att minska riskfaktorerna och stärka skyddsfaktorerna hos dessa familjer?

Som svar på den första frågan hittade vi att de vanligaste riskfaktorerna hos skilsmässofamiljer är föräldrarnas konflikter, dålig kommunikation och samarbete mellan föräldrarna, föräldrarnas dåliga copingförmåga, växelvist boende för små barn och en ostabil hemmiljö. De vanligaste skyddsfaktorerna enligt vårt material var ett gott, konsekvent föräldraskap, en varm föräldra-barnrelation, en trygg anknytning, föräldrarnas förmåga att kommunicera och samarbeta, att barnet har kontakt till båda föräldrar, fortsatta stabila rutiner och en stabil och trygg hemmiljö. Utgående från detta märker man att arbetet med familjerna främst ska handla om stöd till föräldrarna och deras relation, stöd till föräldra-barnrelationen och stöd i att upprätthålla en trygg vardag för barnet. Om allt detta fungerar som det ska kan man säga att barnet har de bästa förutsättningarna till en positiv utveckling trots att de upplevt en skilsmässa.

För att familjearbetare och andra professionella ska kunna erbjuda rätt sorts hjälp åt familjerna måste de först göra en bedömning för att identifiera familjens unika risk- och skyddsfaktorer. Detta kan göras på olika sätt, Marklund (2012 s. 46) menar att man kan göra det med eller utan hjälp av olika bedömningsinstrument. Bedömningsinstrumenten är ofta olika långa frågeformulär, de dokumenteras systematiskt och kan sedan användas vid uppföljningar, då man vill ha svar på frågor som; har skyddsfaktorerna stärkts och riskfaktorerna minskat efter stödinsatserna? Forskning visar att professionella som använder olika bedömningsverktyg identifierar märkbart fler risk- och skyddsfaktorer än de som utför traditionella utredningar. Speciellt skyddsfaktorerna kan vara svåra att hitta utan strukturella bedömningsinstrument. (Marklund 2012 s. 46) När man sedan har gjort en bedömning och kartlagt faktorerna kan det vara viktigt att sätta sig ner och presentera vad man har hittat och diskutera det med föräldrarna för att se vad deras synpunkter är och för att motivera valet av fortsatta stödåtgärder.

Hur ska man då arbeta för att stärka skyddsfaktorerna och minska riskfaktorerna och vilka stödformer kan vara relevanta? I vårt resultat kom det fram några konkreta stödformer men också olika egenskaper arbetet ska ha för att vara så effektivt som möjligt. I arbetet med att förbättra relationen mellan föräldrarna var den professionellas uppgift att lyfta fram barnets perspektiv väldigt centralt. När föräldrarna är hemskt upptagna av konflikterna och sitt eget mående kan de ha svårt att hålla fokus på barnets bästa. Man ska även försöka få föräldrarna att se skillnaden på sitt partnerskap och föräldraskap så att de inser att rollen som partner upphör men föräldraskapet är lika viktigt, om inte viktigare, än tidigare. Målet är att de uppnår ett samarbetsföräldraskap, där båda är engagerade och delaktiga i barnets liv, kan kommunicera friktionsfritt angående barnet och där de båda inser vikten av att barnet har en god relation till dem båda. Medling och olika former av samtalsstöd kan vara relevanta stödformer för att uppnå detta. Olika referensstödgrupper kan även vara viktiga för att föräldrarna tillsammans med andra får bearbeta det som hänt, förbättra sitt eget mående och får en känsla av gemenskap och att de inte är ensamma.

Stöd för relationen mellan barn och förälder ska först och främst fokusera på att upprätthålla kontakt mellan barnet och båda föräldrar, som att hjälpa föräldrarna att

komma överens om vårdnad och boendearrangemang samt ordna övervakade träffar. När barnet är hos den ena föräldern kan det vara viktigt att barnet har en telefon eller dator med vilken hen kan hålla kontakt till den andra föräldern. För att sedan stöda en varm föräldra-barnrelation och anknytningen kan praktisk socialhandledning och familjearbete i hemmet vara till stor nytta. Myllärniemi (2007 s. 32) hävdar att familjearbetarens mest centrala kunskapsområde är just om växelverkan inom familjen. Familjearbetaren kan i hemmet observera växelverkan mellan barn och förälder, hur föräldern reagerar på barnets uttryck och behov och sedan handleda föräldern och visa exempel på hur hen kan göra annorlunda i olika situationer eller använda olika funktionella metoder, till exempel Theraplay.

Efter en skilsmässa kan vardagen ofta upplevas kaotisk och instabil. Någon flyttar till ett nytt hem, rutinerna kan vara rubbade och det uppstår många praktiska dilemman som man tidigare inte har behövt hantera. Vårt resultat talar för att konkret hjälp, hemservice, handledning och planering av den nya vardagen är saker som familjearbetet med skilsmässofamiljer bör bestå av. Järvinen et al (2012 s. 113) lyfter fram stöd i hantering av vardagen som en av de mest centrala delarna i familjearbete. De beskriver det som handledning i att hitta en regelbunden dygnsrytm, att hålla hemmet rent, att handla och laga mat, att fördela hemmets uppgifter mellan familjemedlemmarna och att hjälpa i frågor som rör ekonomi, ansökning av olika förmåner och att hitta bostad och arbetsplats. Författarna är ändå tydliga med att detta är *handledning*, att stöda föräldrarna så att de kan göra dessa uppgifter på egen hand och att endast i vissa situationer kan man göra *åt* dem. Genom att guida, handleda och med positiv uppmuntran kan familjearbetaren stöda familjens egna, kanske något förändrade resurser och det nya föräldraskapet.

9.2 Metoddiskussion

Vi valde tidigt i arbetsprocessen litteraturstudie som datainsamlingsmetod, då vi märkte att det har undersökts en hel del om skilsmässor och det finns redan mycket material angående temat. Det skulle även ha varit svårt att till exempel intervjua skilsmässofamiljer, med tanke på våra frågeställningar, då det krävs en djupgående bedömning av familjens situation för att hitta risk- och skyddsfaktorer. Vi tror att en

litteraturstudie var rätt metod för att få ett brett resultat som kunde svara på våra frågeställningar.

När vi sedan satte igång med vår artikelsökning märkte vi att det var svårt att hitta artiklar som specifikt svarade på våra frågeställningar, speciellt den andra frågan. Det finns oändligt med material, speciellt på engelska, som undersöker skilsmässans inverkan på barn, men inte lika mycket om hur man kan stöda familjerna och hjälpa dem att motverka alla risker som finns. Den första artikelsökningen gick ganska smidigt, vi gjorde en innehållsanalys och snabbt kunde vi börja se de olika risk- och skyddsfaktorerna som kom fram i de valda artiklarna. När vi sedan fortsatte in i den andra frågan märkte vi snabbt att vi behövde kategorisera faktorerna på något sätt för att kunna söka vidare. Om vi hade behållit faktorerna åtskilda skulle det ha blivit en hel massa jobb att söka en eller flera artiklar för varje enskild risk- och skyddsfaktor. Nackdelen med att göra så som vi gjorde är väl att vi inte har konkreta svar på hur man stöder en specifik skyddsfaktor som stabila rutiner eller hur man minskar en riskfaktor, till exempel vårdnadstvist. Vi tror ändå att genom att göra på det här sättet, att gå upp på en mer allmän nivå, fick vi ett bredare resultat om hur man kan stöda skilsmässofamiljer i allmänhet, men baserat på deras individuella risk- och skyddsfaktorer, vilket man bör ta i beaktande i arbetet för att skapa skraddarsydda stödformer för varje familj.

Den andra artikelsökningen var som sagt mer krävande, och det tog sin tid att hitta relevant material. Vi valde att inkludera även progradu- avhandlingar, då vi hittade flera sådana som bättre diskuterade familjers behov av stöd och lämpliga stödformer för skilsmässofamiljer. Vi hade gärna velat hitta mera artiklar som berörde till exempel stöd för växelverkan mellan barn och förälder, vilket kunde ha gett oss ett djupare resultat. Vi var även tvungna att sänka inklusionsgränsen angående artiklarnas ålder, då vi hade så svårt att hitta relevant litteratur. Några av artiklarna är alltså äldre än 10 år, den äldsta 15 år. Vi tror ändå att kunskapen vi tog från de artiklarna är något som inte har förändrats och går därför att tillämpa till dagens läge. I den första sökningen hittade vi främst material från andra länder, som USA och Sverige, vilket kanske sänker standarden lite då vi inte kan garantera att de faktorerna syns lika tydligt i Finland. I den andra sökningen hittade vi 9 av 11 artiklar som var från Finland, vilket vi är nöjda över. Vi tror att det var

viktigt med tanke på att stödformerna och familjearbetet som nämns är bekant för oss och kan tillämpas direkt på hur vi arbetar med familjer i Finland.

9.3 Arbetsfördelning

I början av vår arbetsprocess jobbade vi tätt tillsammans, träffades ofta och tog gemensamma beslut. Vi kunde dela upp några stycken så att vi även kunde skriva på skilda håll, men läste igenom varandras texter och gav feedback så att vi hela tiden visste vad som skrevs i arbetet. Den första artikelsökningen gjorde vi i stor utsträckning tillsammans när vi träffades, vilket var bra för att kunna stöda och uppmuntra varandra när det kändes svårt. Under sommaren 2018 hade vi ett uppehåll med skrivandet före vi upptog det igen på hösten med den andra artikelsökningen. I oktober blev det några veckors uppehåll för Sara medan Janelle började skriva på resultatet och efter hand kunde Sara läsa och ge feedback. I slutet av processen kom Sara aktivt tillbaka och tillsammans skrev vi analys och diskussion. Vi är nöjda med båda insatserna och hur arbetsfördelningen ändå blev så rättvis som möjligt trots att livet kom emellan. Vi hade ett fungerande samarbete där vi kunde lita på den andra och även vågade ge konstruktiv feedback.

9.4 Slutsatser och fortsatt forskning

För att sammanfatta kan vi konstatera att vi fick svar på våra frågeställningar på basen av vårt resultat. Om man tittar helhetsövergripande på de tre kategorierna och risk- och skyddsfaktorerna i dem kan man se att föräldrarnas roll och ansvar samt det gemensamma föräldraskapet genomsyrar allting. Föräldrarna har ansvar över att kunna samarbeta och kommunicera angående barnet även efter skilsmässan. I föräldrarnas relation till barnet ligger huvudansvaret på föräldern, hur den ordnar förutsättningar för relationen, som boende och kontakt, samt hur anknytningen fungerar så att en trygg och varm relation upprätthålls som motvikt mot allt det kaotiska. Stöd i vardagens struktur riktas också i första hand till föräldrarna, då det är de som planerar och upprätthåller en fungerande vardag och rutiner. Detta lyftes även fram i tidigare forskningen, där Marklund (2012 s. 20 - 21) konstaterar att stödinsatser, speciellt till familjer med små barn, i första hand ska

rikta sig till föräldrarna. Om föräldrarna har krafter och förmåga att använda sina resurser och mår bra, skapas även förutsättningar för barnen att kunna göra det samma.

Varje familj är däremot unik och varje skilsmässa är unik, så i arbetet med familjerna behöver man göra en grundlig bedömning av familjens situation för att hitta lämpliga stödformer. Vi tror ändå att det som vårt arbete har lyft fram är exempel på ”typiska” faktorer och stödinsatser, och att det kan ge en inblick i hur man kan arbeta utgående från familjens individuella faktorer. Det är ändå inte alltid så lätt att få tag i dessa faktorer i arbetet med en familj, och det kräver en del kunskap och eventuellt erfarenhet hos den professionella, men med en genuin vilja att hjälpa familjen och en vilja att lära sig nya sätt att tänka och arbeta tror vi att man kan hitta kärnan i vad familjen behöver för hjälp samt vad de har för resurser för att kunna erbjuda adekvat hjälp.

Vi hoppas att Raseborgs familjearbete kan ha nytta av vårt examensarbete i mötet med skilsmäsofamiljer och vi tror även att det passar in i syftet med LAPE-projektet, då arbetet kan bidra med en större kunskap om hur man kan utgå från familjernas individuella behov och resurser i valet av stödinsatser och -tjänster.

Utredningsarbetet och identifiering av risk- och skyddsfaktorer är ett område som vi tror skulle vara viktigt att forska mera i, då det är en väsentlig del av hela familjearbetesprocessen och vi hittade väldigt lite skrivet om det, speciellt i Finland. Vilka bedömningsmetoder eller -instrument kan bäst fånga upp faktorerna? Hur skilsmäsofamiljerna kommer i kontakt med familjearbete och i vilket skede skulle också vara intressant att forska i, då vi vet hur viktigt det är med tidiga stödinsatser. Skilsmässa sker i så många familjer varje år och kan framkalla stora problem, så det skulle vara intressant att undersöka hur man, inom familjearbete, ännu tidigare skulle få kontakt med dem som behöver hjälp.

KÄLLOR

- Alatalo, Marjo; Lappi, Kari & Petrelius, Päivi. 2017, *Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa – kohti monitoimijaista, yhteistä perhetyötä*. Työpaperi 21/2017. THL. s. 36 - 47.
- Aveyard, Helen. 2010, *Doing a Literature Review in Health and Social Care – a Practical Guide*. Second edition. Open University Press. s.5 – 6.
- Bastaitis, Kim & Mortelman, Dimitri. 2016, Parenting as Mediator Between Post-Divorce Family Structure and Children’s Well-being. *Journal of Child and Family Studies*. Vol. 25 s. 2178-2188.
- Bergman, Ann-Sofie & Reimer Annika. 2017, ”Det är klart att barnen blir lidande”: om barns mående när föräldrar är i vårdnadstvist. *Socialmedicinsk tidskrift*. Vol.94, no 4 s. 437–446
- Borge, Anne Inger. 2011, *Resiliens: risk och sund utveckling*. Lund: Studentlitteratur. 2 upplagan. s.
- Broberg, Mari & Hakovirta, Mia. 2005, *Lapsen ja etävanhemman tapaaminen yksinhuoltaja- ja uusperheissä – lähivanhemman näkökulma*. Janus – sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti. Vol. 13 (2), s. 150 – 151.
- Cederlund, Christer & Berglund, Stig-Arne. 2014, *Socialpedagogik – pedagogiskt socialt arbete*. Upplaga 1. Liber, Stockholm. s. 94 – 97.
- Cederlund, Christer & Berglund, Stig-Arne. 2017, *Socialpedagogik – pedagogiskt socialt arbete*. Upplaga 2. Liber, Stockholm. s. 57.
- Danielson, Ella. 2012, Kvalitativ innehållsanalys. I: Henricson, Maria (red.) *Vetenskaplig teori och metod – från idé till examination inom omvårdnad*. Studentlitteratur. s. 335 - 336.
- Fagan, Patrick F. & Churchill, Aaron. 2012, The Effects of Divorce on Children. *Marriage Research – Marriage & Religion Research Institute*. 48 s.
- Forsberg, Christina & Wengström Yvonne, 2013. *Att göra systematiska litteraturstudier – Värdering, analys och presentation av omvårdnadsforskning*. Tredje utgåvan. Natur & Kultur. s. 25 – 28, 69 – 70.

- Friberg, Febe. 2012, *Dags för uppsats: vägledning för litteraturbaserade examensarbeten*. Andra upplagan. Studentlitteratur. s. 135 – 142.
- Haapio S, Koski K, Koski P & Paavilainen R. 2009, *Perhevalmennus*. Edita Publishing, Helsinki. 1 upplagan. s. 83 – 84.
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2009, *Perhepolitiikka ja jaettu vanhemmuus*. I: Kääriäinen A, Hämäläinen J. & Pölkki P. (toim.) *Ero, vanhemmuus ja tukeminen*. Lastensuojelun keskusliitto/ Neuvo-projekti, Helsinki, s. 38 - 41.
- Heino, Tarja. 2008, *Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset – selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle*. Stakesin Työpapereita 9/2008. s. 37. Tillgänglig: <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/75318/T9-2008-VERKKO.pdf?sequence=1> Hämtad 9.11.2017
- Hörnfeldt, H. 2003, *Konstruktionen av det normala barnet. En intervjustudie med BVC-sjuksköterskor och föräldrar i södra Stockholm*. Mångkulturellt centrum. s. 33 – 38.
- Institutet för hälsa och välfärd. 2018, *Suomi lasten kasvuypäristöinä – Kahdek santoista vuoden seuranta vuonna 1997 syntyneistä*. Rapport 7/2018. s. 24 – 25. Tillgänglig: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/262147/Ristikari_et_al_2018_Suomi_lasten_kasvuyp_rist_n_.pdf?sequence=1&isAllowed=y Hämtad 16.11.2018.
- Jacobsen, Dag Ingvar. 2010, *Förståelse, beskrivning och förklaring – Introduktion till samhällsvetenskaplig metod för hälsovård och socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur. s. 59 – 279.
- Järvinen, Ritva, Lankinen, Aila & Taajamo, Terhi. 2012, *Perheen parhaaksi – perhetyön arkea*. Edita. 2 upplagan. s. 113 – 125.
- Kelly, John B. & Emery, Robert E. 2003, *Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives*. *Family Relations*. Vol. 52, No. 4, s. 352–362
- Killén, Kari. 2009, *Barndomen varar i generationer – om förebyggande arbete med utsatta familjer*. Lund: Studentlitteratur. s. 213

- Kääriäinen, Aino. 2008, *Ero haastaa vanhemmuuden*. Lastensuojelun Keskusliitto, Neuvo-projekti, Helsinki. s. 37 – 84.
- Kääriäinen A, Hämäläinen J & Pölkki P. 2009, Ero, vanhemmuus eron jälkeen ja eroauttaminen tutkimuskohteina. I: Kääriäinen A, Hämäläinen J & Pölkki P (toim.), *Ero, vanhemmuus ja tukeminen*. Lastensuojelun keskusliitto, Neuvo-projekti, s.11
- Lag angående vårdnad om barn och umgängesrätt 8.4.1983/361. Tillgänglig: <https://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1983/19830361> Hämtad: 31.5.2018
- Lammi-Taskula, Johanna & Karvonen, Sakari. 2014, *Lapsiperheiden hyvinvointi 2014*. Institutet för hälsa och välfärd.
- Laukkanen, Marjukka. 2017, *Perhearviointi – Perheen voimavarojen, vahvuuksien ja vaikeuksien arviointimenetelmä*. Föreningen för mental hälsa i Finland. Tillgänglig: <https://thl.fi/documents/605877/3620078/Marjukka+Laukkanen+Perhehoito+31.10.2017,+Sein%C3%A4joki.pdf/d62dbd51-e6a2-4c85-bdad-9200424f415d> Hämtad 17.11.2018
- Leon, Kim. 2003, Risk and Protective Factors in Young Children’s Adjustment to Parental Divorce: A Review of the Research. *Family Relations*. Vol. 52, s. 258–270.
- Linnavuori, Hannariikka. 2007, *Lasten kokemuksia vuoroasumisesta*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research. Jyväskylän yliopisto. s. 81 – 90.
- Marklund K, Andershed A-K, Andershed H, Kalland M, Kouvonen P, Ogden T, Hjort Oldrup H, Sundell K, Simic N, Söderström E, 2012, *Nordens barn - Tidiga insatser för barn och familjer: Resultat från projektet Tidiga insatser för familjer*. Nordens Välfärdscenter. s. 7 - 49
- Myllärniemi, Annina. 2007, Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytäntönä- jäsenyksiä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. *Soccan ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja*. s. 8 – 32. Tillgänglig: http://www.socca.fi/files/90/Lastensuojelun_perhetyo_ammattikaytantona.pdf Hämtad: 14.11.17.
- Mäkelä, Jukka & Salo, Saara. 2011, Theraplay – vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutushoito lasten mielenterveysongelmissa. *Lääketieteellinen aikakauskirja Duodecim*. Vol. 127 (4) s. 327 – 332.

- Niemeläinen, Eija, 2005. *Kotipalvelun perhetyö lapsiperheiden konkreettisen tuen antajana*. Tampereen yliopisto. s. 36 – 38. Tillgänglig: <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/92869/gradu00665.pdf> Hämtad: 7.11.2018
- Olsson, Kajsa & Polakowska, Ewa. 2015, ”Att ta ett barn in i sitt hjärta” *En kvalitativ studie om BVC-sjuksköterskors upplevelse av att stödja anknytning mellan spädbarn och deras föräldrar*. Lunds universitet. s. 18 – 20.
- Petersson, G. 2003, Med hänsyn till barnets vilja? Socialtjänstlagens barnperspektiv och den nya välfärdsstatens villkor, i B. Sandin & G. Halldén (red.), *Barnets bästa. En antologi om barndomens innebörder och välfärdens organisering*. s. 166.
- Peurasaari, Annika & Päiväniemi, Susanna. 2011, *Perheen ja vanhemmuuden haasteet – perhetyö tukemassa vanhempien ja lasten arkea*. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu. s. 44 – 52. Tillgänglig: <https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/36861/Opinnayte.pdf?sequence=1> Hämtad: 7.11.2018
- Post, L & Van der Valk, I. 2014, *Protective Factors in the Family Environment of Children of Divorce*. Utrecht University.
- Pulli, Irene. 2015, *Vanhempien tukeminen erotilanteessa*. Kymenlaakson ammattikorkeakoulu. s. 20. Tillgänglig: http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/86659/Irene_Pulli.pdf?sequence=1&isAllowed=y Hämtad: 30.10.2018.
- Raseborgs stad. 2016, *Anvisning för förebyggande familjearbete hos barnfamiljer*. Tillgänglig: [file:///C:/Users/jgran/Downloads/Anvisning%20f%C3%B6r%20f%C3%B6rebyggande%20familjearbete%20enl%C3%B6stSVL%20fr.%201.10.2016%20\(www\).pdf](file:///C:/Users/jgran/Downloads/Anvisning%20f%C3%B6r%20f%C3%B6rebyggande%20familjearbete%20enl%C3%B6stSVL%20fr.%201.10.2016%20(www).pdf) Hämtad 14.11.2017
- Rautio, Susanna. 2013, Parents’ experiences of early support. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*. Vol. 27. s. 929 – 933. Tillgänglig: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/scs.12006/epdf> Hämtad 15.11.2017
- Rogers, Kelly N. 2004, A Theoretical Review of Risk and Protective Factors Related to Post-Divorce Adjustment in Young Children. *Journal of Divorce & Remarriage*. Vol. 40, 3-4, s. 135 - 147.
- Salo, Sirpa. 2009, Vanhempien parisuhdeongelmien yhteys lasten käyttäytymisongelmiin ja psyykkiseen oireiluun. I: I: Kääriäinen Aino, Hämäläinen Juha & Pölkki Pirjo (toim.), *Ero, vanhemmuus ja tukeminen*. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto/ Neuvo-projekti, s. 104 - 118
- Sinkkonen, Jari 2018, Lapsen vieraannuttamisella toisesta vanhemmasta on kauaskantoiset seuraukset. *Duodecim*. Vol. 134, no.5, s. 465 - 470

- Social- och hälsovårdsministeriet. 2016, *Program för utveckling av barn- och familjetjänster (LAPE)*. Tillgänglig: <http://stm.fi/sv/spetsprojekt/barn-och-familjetjanster>
Hämtad 8.11.2017
- Socialvårdslag 30.12.2014/1301. Tillgänglig:
<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/2014/20141301> Hämtad 7.11.2017
- Sorro, Anna. 2014, *Erosta yhteistyövanhemmuuteen – kokemuksia Vanhemman neuvo – vertaistukiryhmästä*. Lapin yliopisto. s. 43 – 63.
- Sotkanet. 2016, *Familjer som omfattas av familjearbete enligt socialvårdslagen*.
Tillgänglig:
<https://www.sotkanet.fi/sotkanet/sv/taulukko/?indicator=s07Xt87Itc52s9Y1jDdytNZ1NLVOrLTWTXQEAA==®ion=s07MtDZKBAA=&year=sy4rtzbS0zUEAA==&gender=t&abs=f&color=f&buildVersion=3.0-SNAPSHOT&buildTimestamp=201709141202&drillTo=3518> Hämtad:
9.11.2017
- Statistikcentralen, 2017. *Antalet ingångna äktenskap minskade något*. Tillgänglig:
https://www.stat.fi/til/ssaaty/2016/ssaaty_2016_2017-04-20_tie_001_sv.html
Hämtad: 28.2.2018
- Storø, Jan. 2013, *Practical Social Pedagogy – Theories, values and tools for working with children and young people*. The Policy Press. s. 79 – 97.
- Taylor Julie, Lauder William, Moy Maxine & Corlett Jo. 2009, Practitioner assessments of 'good enough' parenting: factorial survey. *Journal of Clinical Nursing*. Vol. 18, nr. 8. s. 1180 – 1189.
- Väestöliitto. 2018, *Lapset ja ero*. Tillgänglig:
http://www.vaestoliitto.fi/vanhemmuus/tietoa_vanhemmille/pienten_lasten_vanhemmat/lapset_ja_ero/ Hämtad: 6.3.2018
- Westermarck, Pia Kyhle. 2009, *MTFC – en intervention för ungdomar med beteendeproblem*. Lund Universitet. s. 14. Tillgänglig:
<https://lucris.lub.lu.se/ws/files/5564598/1466044.pdf> Hämtad: 10.11.2017
- Yarosh Svetlana, Chieh Yee, Chew Denise & Abowd Gregory D. 2008, Supporting parent–child communication in divorced families. *International Journal of Human-Computer Studies*. Vol. 67, s. 192 – 203.

Ylisaukko-Oja, Riikka. 2015, *Voimaantunut vanhemmuus – laadullinen tutkimus vanhempien kokemuksista perheasioiden sovittelutyössä*. Lapin yliopisto. s. 43 – 46.

BILAGOR

Bilaga 1. Litteratursökning för fråga 1

Databas	Sökord	Träffar	Valda artiklar
Medic	avioero	10	1
Google Scholar	vårdnadsvist	16	1
Google Scholar	risk factors OR protective factors AND children AND divorce	12	1
Academic Search Elite (EBSCO)	divorce AND children AND protective factors AND risk factors	5	2
Academic Search Elite (EBSCO)	risk factors OR protective factors AND divorce AND young children	25	2

Bilaga 2. Risk- och skyddsfaktorer i de valda artiklarna.

Författare/årtal	Titel	Resultat	Riskfaktorer	Skyddsfaktorer
1. Sinkkonen, Jari (2018)	”Lapsen vieraannuttamisella toisesta vanhemmasta on kauaskantoiset seuraukset”	Föräldraalienation orsakar långvariga psykiska svårigheter för barnet, så som anklagelser, depression och oförmåga att lita på andra. Därför är det viktigt att förebygga eller upptäcka det och ta i tu med det i ett tidigt skede.	Föräldrars ständiga konflikter Föräldraalienation	
2. Bergman, Ann-Sofie & Rejmer, Annika (2017)	”Det är klart att barnen blir lidande: om barns mående när föräldrar är i vårdnadstvist”	Många barn i familj där föräldrarna är i en vårdnadstvist har problem så som oro, ångest, skolproblem, utåtagerande och somatiska symtom. En del föräldrar är oroliga över att deras barn är sena i utvecklingen eller har gått bakåt i utvecklingen.	Vårdnadstvist	
3. Post & Van der Valk (2014)	“Protective Factors in the Family Environment of Children of Divorce”	Resultatet visade att enbart ett syskonförhållande inte är skyddsfaktor nog vid skilsmässa, utan relationen bör ha god kvalitet. Studien visade även att husdjur kan ha en minimal skyddande effekt för barn vid en skilsmässa.	Inga syskon eller dåliga förhållanden med dem	Att ha syskon, om relationen är god och stödjande
4. Bastaitis & Mortelmans (2016)	“Parenting as Mediator Between Post-Divorce Family Structure	Studiens resultat visade att både mamman och pappan kan fungera som medlare i familjestrukturen efter en skilsmässa. Ensamförsörjarskap är dock en riskfaktor, då	Ensamförsörjarskap	Närvarande föräldrar (fysiskt och psykiskt) Ett gott föräldraskap

	and Children's Well-being"	barnets kontakt till båda föräldrarna och ett gott föräldraskap från båda är skyddsfaktorer		
5. Kelly & Emery (2003)	"Children's Adjustment Following Divorce: Risk and Resilience Perspectives"	Resultatet visade att det som skapar stress och risk för barn i och med en skilsmässa är den första separationen, föräldrarnas konflikt, försämrat föräldraskap, förlust av viktiga relationer, ekonomiska möjligheter och föräldrarnas omgifte. Det som däremot skyddar barnet och minskar riskerna är kompetent föräldraskap, kontakt med båda föräldrar och att föräldrars konflikt minskar efter skilsmässan.	Dålig förberedelse av barnen för vad som kommer att hända Föräldrarnas konflikter Frånvarande föräldrar Föräldrarnas dåliga anpassningsförmåga, upptagna med sitt eget mående	Kompetent föräldraskap: värme, emotionellt stöd, åldersanpassade förväntningar och regler Föräldrarnas psykiska anpassningsförmåga till situationen God samarbetsförmåga mellan föräldrarna
6. Leon, Kim (2003)	"Risk and Protective factors in Young Children's Adjustment to Parental Divorce: A Review of the Research"	Resultatet visade att barns förmåga att anpassa sig efter skilsmässan påverkas av familjens demografi, föräldrarnas emotionella välmående, kvaliteten på föräldraskapet, konflikt mellan föräldrarna, socialt stöd, kontakt med föräldern som barnet inte bor med samt barnets egna karaktärsdrag.	Ungt föräldraskap Låga inkomster Psykisk ohälsa hos föräldrarna Föräldrarnas konflikter Växelvist boende för små barn Barnets personlighet och temperament (kan vara både risk- och skyddsfaktor)	En trygg tidig anknytning mellan barn och förälder En varm föräldra-barn relation God kommunikation mellan föräldrarna Socialt stöd (släkt och vänner, professionella) Kontakt med båda föräldrarna

<p>7. Rogers, Kelly N. (2004)</p>	<p>“A Theoretical Review of Risk and Protective Factors Related to Post-Divorce Adjustment in Young Children”</p>	<p>Resultatet visade på tre huvudkategorier angående riskfaktorer i skilsmässa: att barnet 'förlorar' en förälder, konflikt mellan föräldrarna och ett försämrat föräldraskap. Skyddsfaktorer som kan motverka eller minska dessa är däremot föräldrarnas lyckade anpassning efter skilsmässan, responsivitet till barnets känslor och behov, en stabil hemmiljö och stabila rutiner samt stöd från släkt och vänner.</p>	<p>Konflikt mellan föräldrarna</p> <p>Föräldrarna kommunicerar ”via” barnet</p> <p>Försämrat känslomässigt stöd, responsivitet, tålamod - speciellt under ”krisfasen”</p> <p>Inkonsekvent föräldraskap</p> <p>Psykisk instabilitet hos föräldrarna</p>	<p>En god relation till båda föräldrarna</p> <p>Att upprätthålla bekanta dagliga rutiner, föremål och leksaker</p> <p>Barnet får hållas i samma miljö, t.ex. skola och daghem samt en stabil hemmiljö</p> <p>Medling i skilsmäsofrågor</p> <p>Föräldrarnas goda anpassningsförmåga</p> <p>Stöd från släkt och vänner</p>
---	---	---	--	--

Bilaga 3. Litteratursökning för fråga 2

Stöd för relationen mellan föräldrarna

Databas	Sökord	Vald artikel	Resultat
Google Scholar	vanhemmuus sovittelu	8. Ylisaukko-Oja, Riikka. 2015, <i>Voimaantunut vanhemmuus – laadullinen tutkimus vanhempien kokemuksista perheasioiden sovittelutyössä</i>	Föräldrarna upplevde att den professionella hade varit ett gott stöd i skilsmässoprocessen och hade förklarat följderna av olika beslut de skulle fatta, vilket hade hjälpt dem i de svåra besluten. Medlaren hade ofta lyft fram barnets perspektiv och hjälpt föräldrarna att tillsammans jobba för barnets bästa, istället för att fastna i konflikterna. Föräldrarna uppskattade även den positiva feedback de ofta fick och de upplevde att den professionella hjälpte dem med deras kommunikation och samarbetsförmåga. Missnöje med medlingen handlade om att de hade behövt byta, det var svårt att få tag på hen eller att hen inte tog ställning i vissa frågor.
Google Scholar	yhteistyö- vanhemmuus	9. Sorro, Anna. 2014, <i>Erosta yhteistyövanhemmuuteen – kokemuksia Vanhemman neuvo – vertaistukiryhmästä.</i>	Resultatet visade att deltagarna i referensstödgrupper hade fått verktyg för att kunna kommunicera med den andra föräldern, fungera tillsammans i praktiken som föräldrar samt för att ändra sin attityd till den andra föräldern. Stödgruppen bidrog även till ett stärkt självförtroende hos deltagarna och en stärkt tro på det egna föräldraskapet. Resultatet visade däremot att föräldrar som överhuvudtaget inte kunde kommunicera sinsemellan inte hade någon nytta av de verktygen som de fick via referensstödgrupperna, då

			det inte fanns något samarbete att utveckla.
Google Scholar	vanhempien tukeminen avioero	10. Pulli, Irene. 2015, <i>Vanhempien tukeminen erotilanteessa</i>	Resultatet visade att Eeva – projektets effektivitet utifrån klientens perspektiv bestod av delaktighet, klientcentrering, växelverkan och empowerment. Föräldrarna värdesatte speciellt arbetarens professionalitet samt en fungerande växelverkan med den professionella för att arbetet skulle lyckas.

Stöd för relationen mellan barn och förälder

Databas	Sökord	Artikel	Resultat
Google Scholar	lapsi avioero tapaaminen	11. Broberg, Mari & Hakovirta, Mia. 2005, <i>Lapsen ja etävanhemman tapaaminen yksinhuoltaja- ja uusperheissä – lähivanhemman näkökulma</i>	Resultatet visade att för barnets skull är det bäst om föräldrarna tillsammans kan komma överens om barnets boende och träffar, främst i familjer där det finns små barn, då de inte på egen hand kan upprätthålla kontakten med båda föräldrar. Det är även viktigt att riktlinjerna för boende och träffar slås fast så snabbt som möjligt efter skilsmässan, så barnet kan förbereda sig och lita på att relationen med båda föräldrarna kommer att fortsätta.
ScienceDirect	parent-child communication divorce	12. Yarosh Svetlana, Chieh Yee, Chew Denise & Abowd Gregory D. 2008, <i>Supporting parent-child</i>	Resultatet visade att det kan vara svårt för den ena föräldern att vara involverad i barnets liv och fostran enbart via telefonkontakt. Föräldrarna upplevde att endast via ljud är det svårt att upprätthålla en engagerande diskussion, de ville inte störa det andra hushållet och det var svårt att hitta meningsfulla

		<i>communication in divorced families.</i>	<p>samtalsämnen när de pratade med sina barn. Barnen i sin tur upplevde det svårt att rättvist "dela" på föräldrarnas tid och kände ofta skuldkänslor över att ringa den andra föräldern.</p>
Google Scholar	stödja anknytning	<p>13. Olsson, Kajsa & Polakowska, Ewa. 2015, "Att ta ett barn in i sitt hjärta" <i>En kvalitativ studie om BVC-sjuksköterskors upplevelse av att stödja anknytning mellan spädbarn och deras föräldrar</i></p>	<p>I resultatet framkom det att BVC-sjuksköterskor upplever att en anknytning mellan spädbarn och föräldrar är en naturlig process som sköter sig intuitivt och kan stödjas av BVC-sjuksköterskor. Den stöds genom empowerment, att skapa förtroende, teamarbete och visioner.</p>
Google Scholar	vanhemman ja lapsen vuorovaikutus	<p>14. Mäkelä, Jukka & Salo, Saara. 2011, <i>Theraplay – vanhemman ja lapsen välinen vuorovaikutushoito lasten mielenterveysongelmissa</i></p>	<p>Resultatet visade att stöd i barnets och föräldrarnas växelverkan kan vara effektivt för att förebygga och åtgärda barns mentala problem. Fokus i stödet ska vara föräldrarnas sensitivitet, positiva handledningsförmåga och förmåga att reflektera. För att göra stödinterventionen så effektiv som möjligt ska både förälder och barn delta samtidigt, videoobservationer användas samt ett positivt samarbete med föräldrarna. Många av dessa faktorer förekommer i en interventionsform som heter Theraplay.</p>

Stöd i vardagens struktur

Databas	Sökord	Artikel	Resultat
		<p>15. Linnavuori, Hannariikka.</p>	<p>Resultatet visade att de flesta barn inte tycker att växelvist boende är särskilt svårt och tungt, till skillnad från vad vuxna ofta tror. Barnen upplevde att de hade en familj men</p>

Google Scholar	lasten asuminen avioero	2007, <i>Lasten kokemuksia vuoroasumisesta</i>	två hem. De värdesatte en relation med båda föräldrar, men önskade att deras föräldrar skulle komma överens. Utmaningar de upplevde med sina boendearrangemang handlade i stora drag om materiella saker och logistik.
Google Scholar	perhetyö konkreettinen apu	16. Alatalo, M; Lappi, K & Petrelius, P. 2017, <i>Lapsikeskeinen suojelu ja perheen toimijuuden tukeminen lastensuojelun perhetyössä ja perhekuntoutuksessa</i>	Resultatet av studien visade att kärnan i arbete med familjer och barn, oberoende om det handlar om familjearbete eller anstaltvård, ska vara ett barncentrerat skyddande och stärkning av familjens funktionsförmåga. Andra viktiga element i arbetet med familjer är bedömning av servicebehovet, konkret hjälp, handledning, stöd för närstående och nätverket samt vård.
Google Scholar	perhetyö kotipalvelu	17. Niemeläinen, Eija, 2005. <i>Kotipalvelun perhetyö lapsiperheiden konkreettisen tuen antajana</i>	Resultatet visade att mödrarna som fick hemservice ofta sökte hjälp p.g.a. trötthet och depression. De önskade mera stöd kring vård av sjukt barn, stöd i att hitta verksamhet för barnfamiljer och barnpassning så att de kunde sova en stund. I och med hemservicen hade de blivit bättre på att gå ut med sina barn, att upprätthålla regelbundna rutiner, att sköta myndighetsärenden och att skapa sociala relationer.
Google Scholar	perhetyö arjen tukeminen	18. Peurasaari, Annika & Päiväniemi, Susanna, 2011. <i>Perheen ja vanhemmuuden haasteet – perhetyö tukemassa vanhempien ja lasten arkea.</i>	Studiens resultat visade att familjearbete behövs då när familjen mår dåligt, de har svårigheter att klara av vardagen eller barnets vård och fostran. Familjearbetet strävar efter att skapa en förändring i familjens situation genom att stöda, handleda och hjälpa familjen.

--	--	--	--